

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ana Vehar

**"Ne Wohngemeinschaft, Wohngemeinschaften" -
Wohngemeinschaften (bivanjske skupnosti) kot kulture odpora**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ana Vehar

Mentor: red. prof. dr. Mitja Velikonja

**"Ne Wohngemeinschaft, Wohngemeinschaften" -
Wohngemeinschaften (bivanjske skupnosti) kot kulture odpora**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

"Ne Wohngemeinschaft, Wohngemeinschaften" - Wohngemeinschaften (bivanjske skupnosti) kot kulture odpora

Urbane pokrajine Berlina je v zadnjih desetletjih zaznamovalo pomanjkanje zadostnih, primernih in dostopnih stanovanjskih enot ter posledična diskriminacija na stanovanjskem trgu. Kot odgovor na težko premostljive spremembe stanovanjskih pogojev se pojavljajo številne družbene iniciative, ki se borijo pod baldahinom koncepta »pravice do mesta«. Le-te so znotraj prizadevanj raznolikih družbenih gibanj od 60. let 20. stoletja naprej prispevala k razgibanju življenjskih stilov in vzpostavila prostor snovanja novih oblik bivanja. V pestri množici bivalnih strategij nemških urbanih okolij poleg komun, skvotov in drugih bivalnih projektov zasledimo pojav »Wohngemeinschaften« (WG) oz. stanovanjskih skupnosti. Ker slednje, zavite v samoumevnost in vsakdanjost, v znanstveni obravnavi prepogosto ostajajo spregledane, sem si za osrednjo nit raziskovalnega procesa zastavila sledeče raziskovalno vprašanje: Ali je WG-je oz. stanovanjske skupnosti mogoče tematizirati kot kulture odpora?

Preko študije znanstvenih, medijskih in uličnih reprezentacij WG-jev ter reprezentacij WG-jev na spletnih WG-posredovalnicah in v WG-oglasih sem ugotovila prevladujoče vrednotenje WG-jev kot samoumevnih, množičnih, instrumentalnih, ekonomsko racionalnih in apolitičnih. Na podlagi pripisanih karakteristik je bilo moč razbrati opomenjanje WG-jev kot pojava izpraznjenega družbeno transgresivnih in emancipatornih potencialov. Umestitev v polje hegemonkega pa razkriva redukcionizem tovrstnega mišljenja le-teh in samo rigidnost binarnega, opozicijskega razumevanja pojmov alternativnosti in konvencionalnosti. Hkrati pa opozarja na potrebo po kategorizaciji WG-jev med nehegemonske vsakdanje prakse odpora.

Ključne besede: Wohngemeinschaft, stanovanjska skupnost, kulture odpora.

"Not Wohngemeinschaft, but Wohngemeinschaften" - Wohngemeinschaften (flat-sharing-communities) as cultures of resistance

In the last decades the urban landscapes of Berlin have been influenced by the lack of sufficient, accessible and appropriate housing units and consequently by the discrimination on the housing market. As a reaction to the change of housing circumstances we can witness the emergence of social initiatives that acknowledge the "right-to-the-city" concept. Being part of diverse social movements since the 1960s these initiatives contributed to the diversification of lifestyles and constituted a platform for evolving new housing forms. In the diversity of housing strategies in German cities parallel to communes, squats and other housing projects we can identify a housing type called "Wohngemeinschaft" (WG) or flat-sharing-community. Considered as a common, self-evident and everyday occurrence it has been often neglected as a potential scientific object. For this reason I decided on the following research question: Can WGs or flat-sharing-communities be discussed as cultures of resistance?

Through the study of scientific, media and street representations of WGs and representations on online WG-agencies and WG-adverts it was possible to conclude that WGs are most commonly being represented as a self-evident, instrumental, economically rational and apolitical mass phenomenon. On the basis of ascribed characteristics WGs seem to be understood as an appearance that is not possessing socially transgressive and emancipatory potential. Ranking WGs into the category of the hegemonic reveals the reductionism of such interpretations of WGs and illustrates the rigidity of binary, oppositional understanding of terms such as alternative and conventional. At the same time it also points to the need to categorize WGs as non-hegemonic everyday practices of resistance.

Key word: Wohngemeinschaft, flat-sharing-community, cultures of resistance.

KAZALO

1 UVOD – Kontekstualizacija predmeta raziskovanja.....	6
2 TEORETIČNI OKVIR – Razjasnitev pojmov.....	9
2.1 Wohngemeinschaften?.....	9
2.2 Kulture odpora in kulturne alternative?.....	9
3 EMPIRIČNI DEL	11
3.1 Raziskovalno vprašanje in operacionalizacija raziskovalnega procesa.....	11
3.2 Analiza in interpretacija podatkov.....	11
3.2.1 Metoda opazovanja z udeležbo	11
3.2.2 Študija znanstvenih reprezentacij WG-jev.....	12
I. Analiza sekundarnih virov	12
II. Tekstualna analiza izbranih socioloških del	13
a. Johannes Feil in Dieter Korczak	14
b. Hartmut Häußermann in Walter Siebel.....	14
c. Georg Siegfried in Alexander Grünewald.....	15
3.2.2.1 Sklep.....	16
3.2.3 Študija medijskih reprezentacij WG-jev	17
I. Analiza časopisja in spletnih portalov	17
a. Analiza časopisov, januar 2014.....	17
b. Analiza časopisov, januar 2015	17
a. Spletni portal Deutsche Welle.....	18
b. Spletni portal Tip Berlin	18
c. Spletni portal Spiegel Online	18
II. Analiza filma »Wir sind die Neuen«.....	20
III. Analiza publikacije »Wir duschen am liebsten nackt«.....	21
3.2.3.1 Sklep.....	22
3.2.4 Študija uličnih reprezentacij WG-jev.....	23
3.2.4.1 Sklep.....	24
3.2.5 Online-etnografija spletnih posredovalnic sob WG-Gesucht in WGcompany	25
I. Analiza posredovalnic	25
II. Primerjalna analiza WG-oglasov	27
a. Tabelarni del WG-oglasov	27

b. Tekstualni del WG-oglasov	29
3.2.5.1 Sklep.....	30
3.2.6 Vizualna analiza stanovanja WG-ja na Karl-Marx-aleji.....	31
3.2.6.1 Sklep.....	32
4 DISKUSIJA IN SKLEP	33
5 LITERATURA.....	38
PRILOGA A: Fotografski esej: Metoda <i>street-reading-a</i> oz. branja ulic.....	43
PRILOGA B: Fotografski esej: Vizualna analiza stanovanja WG-ja na Karl-Marx-aleji	47

1 UVOD – Kontekstualizacija predmeta raziskovanja

Ob sprehajanju po raztezajočih se ulicah Berlina je težko spregledati iznakažene žlebove, drogeve prometnih znakov in semaforjev, ki se nagnjeni v naključno smer majejo pod težo zbledelih *sticker-jev*¹. Pregled palete v javni prostor prilepljenih vsebin nam odločno razkriva enega izmed eksistencialnih problemov vsakdana živčih v Berlinu. Parole tipa »*Wem gehört die Stadt?*«², »*Wohnraum für alle!*«³, »*Für ein Recht auf die Stadt!*«⁴ in »*Wohnung darf keinen Ware sein!*«⁵ nas opozarjajo na nezadovoljstvo množic z obstoječimi stanovanjskimi razmerami.

Zadnjih nekaj desetletij znanstven tisk prežema tematiziranje smernic v upravljanju urbanega prostora. Le-tega v poznem kapitalizmu globalnega severa okarakterizirajo procesi neoliberalizacije, razgradnja socialne države (Heeg 2013, 77; Helbrecht in Geilenkeuser 2010, 976), tržna racionalnost in procesi privatizacije (Harvey 1989, 456; Heeg in Rosol 2007, 494), medmestna konkurenčnost (Harvey 1989, 461), konceptualizacija mesta kot podjetja in politika *image-building-a* (Heeg in Rosol 2007, 492–493). Tovrstno zaznamovan okvir upravljanja urbanih pokrajin Berlina je v zadnjih desetletjih z modernizacijskimi posegi v središčne mestne četrti (Häußermann in Holm 2002; Holm 2014b, 39), spodbujanjem nove in luksuzne gradnje (Marquardt in drugi 2013; Holm 2014b, 164), subvencijami za spodbujanje lastništva domovanj (Holm 2014b, 155), privatizacijo socialnih, neprofitnih stanovanj (Häußermann in Siebel 2000, 287–288; Heeg 2013, 78–79; Holm 2014b, 124–126; itd.), dvigovanjem najemnin v socialnih stanovanjih (Holm 2014b, 146) in odprodajo nepremičnin v občinski lasti (Silomon-Pflug in Heeg 2013) stanovanjski problematiki, ki vre že od konca druge svetovne vojne (Häußermann in Siebel 2000, 294), zadal novo razsežnost. Tako se za velikimi pojmi kot so gentrifikacija, socialno-prostorska polarizacija in segregacija skriva pomanjkanje zadostnih, primernih in dostopnih stanovanjskih enot (Holm in Kuhn 2010, 107–108; Holm 2014b, 17) ter posledična diskriminacija na stanovanjskem trgu (Holm 2014b, 29).

V Nemčiji, ki je označena kot dežela najemnikov (Holm 2014b, 11; Earley 2004, 25–28; Behring in Helbrecht 2003, 343), 85 odstotni delež gospodinjstev v Berlinu biva v najemniških stanovanjih (Holm 2014b, 11). Podrejenost dejavnosti oddajanja stanovanjskih

¹ uličnih nalepk

² »Komu pripada mesto?«

³ »Bivalni prostor za vse!«

⁴ »Za pravico do mesta!«

⁵ »Bivalni prostor ni tržno blago!«

enot utilitarističnim vrednotam lastnikov/-c pa je bila v le nekaj zadnjih desetletjih prignana do skrajnosti (Holm 2014b, 25–46; Holm 2010, 22; Kähler in Wilcke 2014). Zaradi dograjevanja balkonov in dvigal ter prisilnih energetske sanacij stare gradnje (Holm 2014b, 63), drage nove gradnje (Holm 2014b, 164), izrazitega trenda spreminjanja najemniških v lastniška domovanja (Holm 2014b, 66), ekstremnega dvigovanja najemnin ob sklenitvi novih najemniških pogodb (Holm 2014b, 74), vse večje mednarodne privlačnosti berlinskega nepremičninskega trga (Holm 2014c), vse večjih imigracijskih pritiskov in posledično vse večjega povpraševanja (Holm 2014b, 62) smo priča drastičnemu dvigu najemnin in rasti vrednosti nepremičnin. Najemnina je tako od 90. let narasla za 62 odstotkov (Holm 2014b, 15), samo v obdobju med leti 2007 in 2013 pa kar za 35 odstotkov (Holm 2014a, 282) in lokalne oblasti junija 2015 prisilila v sprejetje nove zakonske regulacije zaviranja rasti najemnin (Russell 2015; Berlin.de 2015). V »metropolis of poverty«⁶ (Bernt in drugi 2013, 15), kjer vsak sedmi Berlinčan živi na pragu /relativne/ revščine (Ulrich 2014), je namreč v epohi zlatega betona 27 odstotkov vseh obstoječih, družini prijaznih stanovanjskih enot plačljivih s 30 odstotnim deležem povprečnega gospodinjanskega neto dohodka (Holm 2014b, 17).

Odgovor na obstoječe razmere berlinske urbanosti predstavljajo glasne in vse močnejše družbene iniciative kot so npr. »Wir bleiben alle!«, »Kotti&co«, »Wem gehört Kreuzberg«, »Pankower MieterProtest« in »Mietshäuser Syndikat«, katerih pionirje je v nemških prostorih pod motom »pravica do mesta« mogoče zaslediti že od 60. let 20. stoletja naprej (Mayer 2011, 53). Zаметke urbanih družbenih gibanj prepoznamo v diskurzu o »Krise der Stadt« oz. »mestu v krizi«; kritiki urbanizma poznih 60. let (Schmid 2011, 25–26). Paternalistični in izključujoči pristopi k regulaciji urbanega prostora so namreč predstavljali enega izmed povodnih kontekstov raznolikih družbenih gibanj obdobja označenega za kulturno revolucijo okrog leta 1968 (Schmid 2011, 26; Siegfried 2008, 215). Gibanja prežeta z življenjsko-stilskimi in identitetnimi vprašanji so razlikujoče se glede na Zahodni in Vzhodni Berlin (Jesse 2008) s subkulturnimi in kontrakulturnimi momenti privedla do diverzifikacije življenjskih stilov in proizvedla prostor vzpostavljanja raznolikih bivalnih oblik (Siegfried 2008, 215–223). Posledično v zgodovinski naraciji družbenih gibanj in aktualnih pripovedih o »Mietrebellen«⁷ (Schulte Westenberg in Coers 2014) v nemških urbanih prostorih pogosto zasledimo pojme kot so skvot, komuna in bivalni projekt

⁶ »metropoli revščine«

⁷ »upornikih/-cah rastočim najemninam«

(»Wohnprojekt«). Redkeje zavestno ter eksplicitno tematiziran pa ostaja družbeni pojav bivanjskih skupnosti imenovan »Wohngemeinschaften« (v nadaljevanju: WG).

Kot cilj raziskovalnega procesa bom tako zasledovala preizpraševanje emancipatornih potencialov oz. družbeno transformativnih kapacitet tovrstnega skupnega/skupnostnega bivanja posameznikov/-c. Temu sledeč si bom nenehno zastavljala sledeče raziskovalno vprašanje: Ali je WG-je oz. stanovanjske skupnosti mogoče tematizirati kot kulture odpora? Soočena z vprašanjem kategorizacije stanovanjskih skupnosti med kulturne alternative se bom pri poskusu neredukcionističnega prepoznavanja dimenzij »spregledanega vsakdanjega« osredotočila na aktualno časovno obdobje in se prostorsko omejila na urbano okolje Berlina.

Na podlagi do sedaj akumuliranega vedenja, tekom kulturološke akademske socializacije osvojenega miselnega stila ter večletnega poskusa teoretičnega in empiričnega soočanja s pojavom WG-jev se bom po metodi utemeljene teorije preizkusila v aplikaciji kvalitativnih in kvantitativnih metod raziskovanja, katerih priložnost izvedbe sem imela tekom šestmesečne študijske izmenjave na Tehnični univerzi Berlin in šestmesečnega praktičnega usposabljanja na Humboldt univerzi in Tehnični univerzi Berlin.

2 TEORETIČNI OKVIR – Razjasnitev pojmov

2.1 Wohngemeinschaften?

Prvi izziv preizpraševanja bivanjskih skupnosti kot kultur odpora predstavlja že sama zamejitev raziskovalnega predmeta in definiranje pojava razumljenega pod besedo Wohngemeinschaft. Znanstveni in medijski diskurz v nemških kulturnih prostorih namreč spremlja nedosledna uporaba pojmov *Wohngemeinschaft*, *Wohnprojekt* (bivalni projekt), *Hausgemeinschaft* (upravna skupnost stanovalcev/»*cohousing community*« sosedski projekt), *Mehr-Generationen-Haus* (večgeneracijska hiša), komuna, skvot in *Wohngruppe* (bivanjska/stanovanjska skupina). Pojemovna in posledično interpretacijska zmeda prav tako otežuje prevod v slovenščino. Z moje strani prvotno uporabljen dobeseden prevod »bivanjske skupnosti« se je izkazal za neustreznega, saj zajema preširoko množico oblik bivanja. Temu nasprotno sta se kot bolj ustrezna potrdila angleška prevoda »flat-share«⁸ in »flat-sharing-community«⁹.

Iz vsakdanjih neformalnih konverzacij je namreč mogoče razbrati, da se kot ključno dimenzijo WG-jev razume akt sobivanja v stanovanju. Sledeč vsakdanji konsenzi uporabi termina, katero ilustrirata tudi nemška Wikipedia (2014) in Wikiwörterbuch (2014), se bom na družbeni fenomen specifične oblike skupnega in/ali skupnostnega bivanja dveh ali več oseb v skupnem stanovanju nanašala z besedno zvezo »stanovanjska skupnost«. Kajti WG-je je mogoče grobo opredeliti kot navadno samoiniciativno, zunaj- ali neinstitucionalno skupino/skupnost, za katero je značilna odsotnost socio-kulturnih vezi v obliki biološkega sorodstva, in skupino/skupnost posameznikov/-c, ki si delijo bivalne prostore v stanovanju, kot so kuhinja, dnevna soba, stranišče in kopalnica.

2.2 Kulture odpora in kulturne alternative?

Pred vpeljavo empirije pa je potrebno razjasniti termin kultur odpora oz. kulturnih alternativ, ki se je znotraj miselne tradicije Birminghamske šole v 70. letih prejšnjega stoletja konstituiral kot konceptualno orodje za razlaganje družbenih gibanj in sociokulturnih sprememb (Johansson in Lalander 2012, 1078). S konceptom kultur odpora se nanaša na kulture, ki so uporabljene, zavestno ali nezavestno, učinkovito ali neučinkovito, z namenom snovanja upora in/ali dosega spremembe dominantnih političnih, ekonomskih in socialnih

⁸ »deljenje stanovanja«

⁹ »Skupnost, ki si deli stanovanje, oz. stanovanjska skupnost.«

struktur (Duncombe 2002, 5). V kulturološki produkciji vedenja pogosto pozitivno konotiran pojav kulturnih alternativ (Johansson in Lalander 2012, 1078) družbene akterje osvobaja položaja žrtev družbenih struktur in slavi družbeno moč akterjevega prevpraševanja, zavračanja, modificiranja in/ali inkorporiranja dominantnih ideologij in kultur, opozarjanja na obstoječe oblike zatiranja ter delovanja v smeri doseganja družbene pravičnosti (Giroux v Sandlin 2007, 75). Kulture odpora, preko katerih posamezniki/-ce konstruirajo in vzdržujejo idejne sisteme nasprotujoče dominantnim (Williams v Sandlin 2007, 75), na ravni mikro-nivojskega prakticiranja zavrnitve in provokacije družbene ureditve (Cresswell v Bieri 2012, 215) tematizirajo, denaturalizirajo in s tem razkrivajo ter transgresirajo družbeno načrtane meje prostorov normalnosti (Bieri 2012, 378).

Odmik teorij odpora od marksistične razredne analize kot posledica vse bolj prisotnega zavedanja prepredanja vpliva razrednosti, etničnosti in spola na formacijo kompleksnih hierarhičnih struktur v 80. letih je v 90. letih prejšnjega stoletja nasledil prehod na poststrukturalistični in foucaultovski znanstven diskurz. Postmodernistična vpeljava pojma postsubkultur - življenjskih stilov, ki temeljijo zgolj na okusu, potrošnji in medijski kulturi (Baudrillard; Deleuze v Johansson in Lalander 2012, 1081–1082) je ilustrirala znanstveno misel takratne epohe, zaznamovano z difuzno in nejasno konceptualizacijo moči in odpora ter z zameglitvijo pomena dejavnikov pripadnosti razredu, spolu in etniji (Blackman v Johansson in Lalander 2012, 1081). Zadnje desetletje pa smo v okviru študij urbanih strategij odpora in študij ulične kulture na področju teorij kultur odpora priča združevanju materialističnih perspektiv in marksizma s poststrukturalizmom in teorijo dekonstrukcije (Kennelly in Dillabough 2010), v katerem je družbeni položaj posameznika/-ce razumljen kot zgodovinski, družbeni in kulturni konstrukt zakoreninjen v materialnih pogojih. Sodobnejše pristope tematiziranja kulturnih alternativ, po katerih se bom zgledovala tudi sama, tako zaznamuje vračanje k manj homogenizirajočemu, bolj fragmentiranemu, dinamičnemu in procesualnemu razumevanju kultur odpora (Johansson in Lalander 2012, 1079). Temu sledeč se bom tekom kvalitativnega kot tudi kvantitativnega raziskovalnega procesa osredotočala na raziskovalne prijeme, ki v stremljenju po vključitvi gledišč čim več družbenih skupin središčno mesto odredajo tekstualni in vizualni analizi ter velik pomen pripisujejo participatornim pristopom.

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 Raziskovalno vprašanje in operacionalizacija raziskovalnega procesa

V odsotnosti ambicioznih teženj po produciranju na videz resnico obljublajočih reprezentativnih podatkov, a hkratnemu stremljenju po izognitvi metodološkemu individualizmu (Tilly v Blokland 2012, 489), ki v poudarjanju partikularnosti in kontekstualnosti delovanja družbenih akterjev pogosto zapade v teoretične abstrakcije nezmožno, deskriptivno empirijo, prehajam na empirični del svojih raziskovalnih prizadevanj. S fokusom na aktualno časovno obdobje in urbane pokrajine Berlina sem se v obdobju med septembrom 2013 in marcem 2015 tekom postopnega razvoja kvalitativnega in kvantitativnega instrumentarija opirala na sledeče raziskovalno vprašanje: Ali je WG-je oz. stanovanjske skupnosti mogoče tematizirati kot kulture odpora? Zgledujoč se po načelih induktivnega raziskovalnega pristopa, t.i. utemeljene teorije, katere glavna poteza je generiranje nove teoretske razlage iz korpusa podatkov brez uporabe predhodnih teorij in testiranja domnev (Kavčič 2012, 163–174), namerno nisem operirala s hipotezami; potencialno zavajajočimi predpostavkami.

V množici apliciranih metod je mogoče prepoznati opazovanje z udeležbo, analizo sekundarnih virov, tekstualno analizo znanstvene literature, študijo medijskih reprezentacij WG-jev, metodo *street-reading-a*, *online-etnografijo* ter vizualno metodo kot del študije primera. V nadaljevanju bom pozornost namenila posameznim metodam in interpretaciji pridobljenih podatkov.

3.2 Analiza in interpretacija podatkov

3.2.1 Metoda opazovanja z udeležbo

Kljub temu da je opazovanje z udeležbo potekalo časovno fragmentirano, mi je osemmesečno bivanje v stanovanjski skupnosti na Stresowplatzu omogočilo vpogled v bivanje znotraj WG-ja. Zaradi emocionalne vpletenosti v skupnost opazkam tekom lastnega bivanja v sklepnih mislih odrejam sekundarni pomen. Dopolnjujoče mi je več kot enoletno bivanje v prestolnici zagotovilo možnost večkratnih vstopov v najrazličnejše oblike WG-jev ter zadovoljivo množico neformalnih konverzacij s člani/-cami WG-jev. Vzporedno nastajajoči zapiski opažanj tekom terenskega dela služijo kot temeljna podlaga sklepnega miselnega procesa, osnovanega okrog raziskovalnega vprašanja.

3.2.2 Študija znanstvenih reprezentacij WG-jev

Preko izvedbe analize sekundarnih virov in tekstualne analize ožjega izbora znanstvenih del sem se želela soočiti z dosedanjimi procesi kategoriziranja WG-jev v znanstvenih diskurzih.

I. Analiza sekundarnih virov

V analizo sem vključila 127 enot literature, katere sem pod iskalnima gesloma *Wohngemeinschaft* in *WG* zasledila v iskalnih zadetkih portalov Univerzitetne knjižnice Humboldt univerze v Berlinu, Univerzitetne knjižnice Tehnične univerze Berlin, Digitalne knjižnice Univerze v Ljubljani, Google Scholar in Google Books. Obdelava zbrane literature je na podlagi analize naslova in povzetka publikacije preko uporabe programa Zotero omogočila sledeča spoznanja:

1. Zastopanost publikacij skozi časovna obdobja (>): 80. leta, 1. desetletje 21. stoletja, 70. leta, 2. desetletje 21. stoletja, 90. in 60. leta.
2. Vse publikacije, katerim je bilo mogoče določiti prostorski fokus, se kot posledica uporabe iskalnih gesel v nemščini osredotočajo na nemške kulturne prostore. Prostorski fokus je razpršen med različnimi urbani okolji, saj samo 16 del od 118 eksplicitno obravnava urbane prostore Berlina.
3. Discipline, ki najpogosteje tematizirajo WG-je, so (v sledečem vrstnem redu) psihiatrija/psihoterapija, socialno delo, sociologija, psihologija, pedagogika in zgodovina. Izrazito izstopajo prve tri. Največji delež del iz vseh prvih treh disciplinarnih področij je bil objavljen v 80. letih.
4. WG je v publikacijah najpogosteje tematiziran (v sledečem vrstnem redu) kot institucija, navezujoče se na koncept mentalnega zdravja, kot alternativa, družbeno gibanje, tip vsakdanjega življenja, oblika samopomoči in pojav prisoten med starejšimi starostnimi skupinami. Izrazito prevladujejo prve tri teme. Največji delež del na temo WG-ja kot institucije, temo mentalnega zdravja in resocializacije je bil izdan v 80. letih na področju psihiatrije/psihoterapije in socialnega dela. Interpretacije WG-jev v okviru tematskih področji kulturnih alternativ, družbenih gibanj in (družbenih) novosti, katere vpeljujejo zgolj sociološka dela, so enako močno zastopane v publikacijah iz 70. in 80. let.

Znanstveni diskurz je berlinsko nespecifičnim WG-jem največ pozornosti namenil v 80. letih; najverjetneje kot posledica takratnih prizadevanj za reflektiranje preteklega obdobja 70. let. - Obdobja označenega za epoho vzpostavljanja WG-ja kot množično razširjene oblike bivanja (Siegfried 2008, 229; Grünewald v Wonneberger 2011, 5) oz. obdobja, v katerem so bili analizi sledeč WG-ji najpogostejše označeni za novost, alternativo, družbeno gibanje in politično aktivnost. Obdobja pred 80. leti se tako zdijo prezgodna, obdobja po 80. letih pa izgubijo zanimanje za obravnavan družbeni fenomen. Potencialno bi lahko upad publiciranja na temo WG-jev in manko znanstvenega reprezentiranja stanovanjskih skupnosti kot alternativnih, novih in eksplicitno političnih od začetka 90. let razumeli kot posledico nastopa načina razumevanja WG-jev kot oblike bivanja, inkorporirane v polje vsakdanje samoumevnega. Ponovno številčnejše obravnavanje WG-jev v prvih dveh desetletjih 21. stoletja se specifično fokusira na razumevanje WG-jev kot oblike bivanja, ki starejšim omogoča samostojno življenje. Kar bi bilo moč razložiti z domnevo, da je bila razširitev pojava WG-jev na starejše starostne skupine oz. vztrajanje WG-pionirjev v tovrstni formi skupnega/skupnostnega bivanja kljub vstopu v poznejša življenjska obdobja prepoznano kot eden zadnjih znanstvene obravnave »vrednih« momentov splošno uveljavljenih WG-jev.

Bolj kot karkoli analiza bibliografskega seznama nakazuje neskladno uporabo pojma Wohngemeinschaft. Visoka zastopanost ved kot so psihiatrija/psihoterapija, socialno delo in psihologija ter močno prevladovanje tematiziranja WG-ja kot institucije, navezujoče se na mentalno zdravje, samopomoč in resocializacijo nas napeljuje k dvema možnima sklepoma. Prvi sklep govori o tem, da omenjene publikacije proučujejo institucionalizirane, terapevtske stanovanjske skupine, uporabljene kot strategija odpravljanja »patologij«, ki niso skladne z vsakdanje konsenzno uporabo termina WG. Drugo misel pa določa domneva, da so znanstvena prizadevanja 80. let v »alternativni« bivalni inovaciji 70. let prepoznala terapevtski potencial, katerega je mogoče doseči preko institucionalizacije in profesionalizacije WG-ja.

II. Tekstualna analiza izbranih socioloških del

Če si pobližje pogledamo publikacije s področja sociologije, ugotovimo, da med 36 besedili celotne množice 123 tekstov, katerim je bilo mogoče določiti disciplinarno področje, naletimo na 23 del, ki v objekt svojega proučevanja vključujejo prevpraševanje alternativnosti WG-jev. Med le-temi najdemo 16 tekstov, ki se poleg tega soočijo z vprašanjem možnosti umestitve WG-jev v polje koncepta novih družbenih gibanj. Opazen prepričljivo enoten trend

socioloških prizadevanj za tematiziranje transgresivnih potencialov stanovanjskih skupnosti se zrcali tudi v sledečih izsledkih podrobnejše tekstualne analize izbranih socioloških del.

a. Johannes Feil in Dieter Korczak

Sociolog Johannes Feil kot predstavnik zgodnjih poskusov sociološke refleksije WG-jev v znanstvenem članku »*Familie ohne Alternative*« iz leta 1972 WG-je tematizira v kontekstu hipijevskega gibanja v Zahodni Nemčiji, ki si je v revolucioniranju malomeščanskega individuumu za cilj zastavljalo snovanje alternativ represivni jedrni meščanski družini (Feil 1972, 26). V pregledu novih bivanjskih oblik 70. let kot množičnemu pojavu nemških univerzitetnih mest pozornost nameni komunam, novim razširjenim družinam in WG-jem. V tipologiji nasproti kontrahegemonskim komunam in razširjenim družinam, ki se z implicitnim ciljem razdora patriarhalnih družinskih odnosov ne omejujejo na sorodstvo, WG-je postavi kot instrumentalizirano prehodno obliko bivanja mladih, ki je podrejena njihovim ekonomskim potrebam (Feil 1972, 28–29). Podobno Dieter Korczak v monografiji »*Neue Formen des Zusammenlebens*« iz leta 1979 pojasnjuje svojo tipologijo novih bivalnih oblik, ki vsebuje kategorijo komune, bivalnega kolektiva in WG-ja (Korczak 1979, 27–33). V kontekst ideologij novih družbenih gibanj, pojava postadolescence, sprememb znotraj družine in razvoja etike samouresničevanja (Korczak 1979, 10–13) WG-je umesti kot družbeno transformativnih teženj izpraznjeno obliko sobivanja, ki temelji zgolj na ideji skupnega in ne skupnostnega bivanja (Korczak 1979, 34). Na podlagi dveh raziskav motivov bivanja v WG-jih iz leta 1973 in 1976 sklepa, da do združevanja tipično pripadnikov študentske populacije prihaja predvsem zaradi finančnih ugodnosti WG-jev (Korczak 1979, 104–105).

Znanstveni reprezentaciji WG-jev iz 70. let ključno določa interpretacijski okvir novih družbenih gibanj in sociokulturnih sprememb ter uvrščanje WG-jev med bivalne inovacije mladih in produkte snovanja alternativ nuklearni družini. Nasprotujoče navedenemu pa avtorja na podlagi argumenta ekonomske pragmatičnosti WG-je prepoznata kot popolnoma instrumentaliziranega in depolitiziranega bratranca komun.

b. Hartmut Häußermann in Walter Siebel

Paradoksnost razglašanja WG-jev kot nealternativnih alternativ družini je mogoče zaznati tudi v monografiji učbeniškega formata »*Soziologie des Wohnens*« avtorjev Häußermann in Siebel, ki v nemški sociologiji stanovanja od sredine 90. let nosi središčni pomen.

V razvoju t.i. novih gospodinjskih tipov od začetka prejšnjega stoletja WG-je prepoznata kot edino dejansko novo obliko bivanja, pod katero razumeta bivanje v skupnem gospodinjstvu vsaj treh sorodstveno nepovezanih oseb z ali brez otrok (Häußermann in Siebel 2000, 322–326). WG-je vrednotita kot revolucionaren tip gospodinjstva druge polovice 60. let, ki je zavestno in eksplicitno politično nastopil proti dominantnim bivalnim in življenjskim oblikam. WG, katerega enačita s komunskim gibanjem, pa naj bi že v sledečih dveh desetletjih doživel oddaljitev od politično-kulturnega programa preizkušanja alternativnih življenjskih oblik ter se spremenil v množično razširjen pragmatičen odgovor na neustrezno ponudbo na stanovanjskem trgu, izpostavljenemu pritiskom naraščajoče študentske populacije (Häußermann in Siebel 2000, 326–327). Posledično na popularno teoretiziranje pojava samoizbirne družine (»Wahlfamilie«) (Korczak 1979, 27) naslavljata kritiko, ki govori o redkosti in izjemnosti večgeneracijskih skupnosti nesorodnikov, do združevanja katerih prihaja z namenom oblikovanja nove eksperimentalne življenjske skupnosti (Häußermann in Siebel 2000, 328).

Ključni moment njunega upodabljanja WG-jev predstavlja razumevanje družbeno transgresivnih komun kot podmnožice WG-jev oz. kot izvirne oblike WG-jev. Zaradi tovrstne podkategorizacije komun se jima WG-ji 80. in 90. let zdijo okrnjeni revolucionarnega naboja. S pogostim navajanjem statistične razširjenosti pojava, tipično omejenega na mlajše starostne skupine, želita poudariti neavantgardnost in hegemonkost WG-jev. Kljub temu da govorita o normalizaciji nekoč marginalnega (Schüle in Häußermann in Siebel 2000, 327), WG-je paradokсно postavljata v vlogo mehanizma premoščanja socialnih razmer, v katerih je tradicionalna družina odpovedala (Häußermann in Siebel 2000, 327). Prav tako nasprotujoče izhodiščni argumentaciji nealternativnosti WG-jev stanovanjske skupnosti opomenjata kot potencialno rešitev stanovanjske problematike in ekološko, trajnostno inovacijo skupne uporabe prostorov. Na podobno protisloven način v nadaljevanju poudarjata konfliktnost WG-jev z dominantno željo po avtonomiji v bivanju in individualizacijo življenjskih stilov (Häußermann in Siebel 2000, 308).

c. Georg Siegfried in Alexander Grünewald

Za vpogled v znanstvene reprezentacije WG-jev v aktualnih časovnih obdobjih sem analizirala delo »*Sound der Revolte: Studien zu Kulturrevolution um 1968*« Georga Siegfrieda iz leta 2008. V obravnavi mladinskega eksperimentalnega iskanja novih oblik skupnega življenja WG-je avtor prvič omeni, ko tematizira obstoj različnih oblik komun v 60. letih. Njegovi historični analizi sledeč naj bi se že v 60. letih pričele kazati instrumentalne poteze

bivanja v komunah, v 70. letih pa naj bi prav pragmatičnost postala množičen razlog združevanja v WG-je (Siegfried 2008, 229). Tako Siegfried WG-je nasprotujoče komuni konceptualizira kot obliko skupnosti, do združevanja katere prihaja zaradi utilitarističnih teženj, in znotraj katere organizacija vsakdanjega življenja ni strukturirana okrog politično-aktivističnih projektov in pripadnosti določeni subkulturi (Siegfried 2008, 229). WG-ji naj bi nastopili zgolj kot pragmatični naslednik komunskega gibanja (Schüle in v Siegfried 2008, 230) in se v urbanih središčih etablirali kot množično pripoznane in prakticirane bivalne strategije, katerih se poslužuje vse več starostnih skupin (Siegfried 2008, 231).

Skladno argumentacijo zasledimo tudi v spremni besedi Alexandra Grünewalda k monografiji »*Neue Wohnformen – Neue Lust auf Gemeinsinn?*« Eve Wonneberger iz leta 2011, ki razlog za naraščanje deleža tovrstnih bivalnih oblik vidi v zavedanju izginjanja socialne države (Grünewald v Wonneberger 2011, 5). Nastanek WG-jev umesti v 70. leta in jim z vse bolj množično razširjenostjo skozi desetletja odreka pripisovanje alternativnosti. Temu sledeč jih vpelje kot depolitizirano, ekonomsko ugodno obliko bivanja, neomejeno na specifično starostno skupino, ki si preko akta sobivanja zagotavlja boljšo bivalno kvaliteto (Grünewald v Wonneberger 2011, 5).

Ključne poteze sodobnejšega reprezentiranja WG-jev v znanstveni literaturi na primeru Siegfrieda in Grünewalda so pripisovanje depolitiziranega karakterja, množične razširjenosti in pragmatičnosti. Na novo vpeljana komponento predstavlja zanikanje omejenosti WG-jev na mlajše starostne skupine in študente. Nasprotujoče Häußermannu in Siebelu Siegfried skladno z deli iz 70. let eksplicira ločenost WG-jev od pojava komun in skvotov.

3.2.2.1 Sklep

Tekom analize sekundarnih virov ugotovljena tendenca pogostega prevpraševanja transgresivnosti WG-jev v socioloških delih se odraža tudi v načinu reprezentiranja WG-jev v analiziranih znanstvenih tekstih petih avtorjev. Le-ta namreč ostaja ujet v črno-belo slikanje historičnih procesov transformacije novih bivalnih oblik iz alternativnih v *mainstream*. Pri tem opazimo nereflektirano tematiziranje WG-jev v okviru binarnega, opozicijskega razumevanja pojmov alternativnosti in konvencionalnosti, ki ne pozna vmesnih polj. Mišljenje WG-jev poteka zamejeno v prevpraševanje razmerij z drugimi bivalnimi oblikami. Posledično WG največkrat nastopa kot pragmatični naslednik komune, vzporedno obstoječi instrumentalizirani bratranec komune ter transformirana, izprijena ali neuspela komuna.

Argumentacija neemancipatornosti WG-jev, ki prepredena z notranjimi nesoglasij o nealternativnih alternativah gradi na momentu odsotnosti eksplicitne političnosti, množičnosti, ekonomske prikladnosti in odsotnosti zavestnih namer oblikovanja alternativne življenjske skupnosti, pogosto deluje kot nostalgичno oziranje v preteklost pravih alternativ in utopično verovanje v možnost obstoja čiste kategorije družbeno transgresivnega.

3.2.3 Študija medijskih reprezentacij WG-jev

Z namenom prepoznavanja medijskih diskurzov o WG-jih sem najprej v dveh časovnih obdobjih po deset dni sledila objavam v dnevnem časopisju in si pobliže pogledala tri medijske spletne portale. Nato pa sem popularno mišljenje WG-jev želela spoznati skozi dva novejša produkta kulturne industrije; komedijo *»Wir sind die Neuen«* in humoristično zbirko *»Wir duschen am liebsten nackt«*.

I. Analiza časopisja in spletnih portalov

V diskurzivno analizo sem vključila dnevnik Berliner Zeitung, Berliner Morgenpost, Der Tagesspiegel in Die Welt. Podrobno sem prelistala 85 časopisov, ki so izšli med 5. in 15. januarjem 2014 ter 2. in 12. januarjem 2015.

a. Analiza časopisov, januar 2014

V analiziranem časopisju iz leta 2014 sem omembo WG-jev zasledila zgolj dvakrat in sicer v dnevnikih Berliner Morgenpost. Kratica WG se je prvič pojavila z namenom stilskega zaznamovanja prispevka o aktualni gledališki igri (Berliner Morgenpost 2014a), drugič pa v vlogi metafore začasne sorodstveno nepovezane skupnosti tekom intervjuja z izbrano nemško nogometno ekipo (Berliner Morgenpost 2014b). V obeh primerih zasledimo vsebinsko nereflektirano in zamegljeno vrednotno obremenjeno uporabo pojma, ki vključuje predpostavko samoumevnosti razumevanja izraza.

b. Analiza časopisov, januar 2015

Trend redke prisotnosti WG-jev v izbranih tiskanih medijih se je ponovil tekom tekstualne analize januarja 2015. Tokratna uporaba kratice WG, ponovno zaznana v Berliner Morgenpost (2015), ilustrira neenoznačno razumevanje pojma. Krajši članek je bil namreč posvečen predstavitvi starejše gospe z demenco, ki si kot alternativo bivanju v domu ostarelih želi mesto v terapevtski stanovanjski skupini.

Skladno z ugotovitvami analize iz leta 2014 se WG-ji ne pojavijo niti v malih oglasih najemanja in oddajanja bivalnih prostorov. Redkosti omemb WG-jev pa nikakor ne moremo interpretirati kot odsotnost stanovanjskih skupnosti iz diskurzov tiskanih medijev, saj je bila vključena le določena vrsta časopisja.

Analizo sem dopolnila s pregledom spletnih vsebin medijskih portalov Deutsche Welle, Tip Berlin in Spiegel Online.

a. Spletni portal Deutsche Welle

V približno 200 zadetkih iskalnika informativne spletne strani Deutsche Welle med prvimi dvajsetimi članki, objavljenimi med letoma 2011 in 2015, najpogosteje najdemo razumevanje WG-jev kot množično razširjene in konvencionalne bivalne oblike predvsem študentov/-k. V reprezentiranju zaznamo enako prisotno izrisovanje pomena skupnosti in medsebojnih odnosov v stanovanju ter pragmatičnosti in ugodnosti bivanja. Z opisovanjem izredno selektivnih procesov sprejemanja novih članov/-ic in napornih prizadevanj iskanja sob sledi poudarjanje ekskluzivnosti WG-jev. Kot manj zastopana pa nastopata razumevanje WG-jev kot (ne)uspešne strategije reševanja stanovanjske problematike ter kot alternativne oblike bivalne skupnosti, ki starejšim in obolelim omogoča emancipacijo v vsakdanjem življenju (Deutsche Welle 2015).

b. Spletni portal Tip Berlin

Analiza prvih desetih člankov izbrskanih na spletnem portalu mestnega magazina Tip Berlin, ki objavljeni med leti 2009 in 2015 vsebujejo geslo Wohngemeinschaft, pokaže razumevanje WG-ja kot splošno pripoznane ter razširjene bivalne oblike, neomejene na določeno družbeno in starostno skupino. Ilustriranje prepričanja o skladnosti WG-jev z družbeno prevladujočim se tokrat skriva v nenehnem izpostavljanju obstoja »nenavadnih WG-jev«. Opisovanja stanovanjskih skupnosti, ki nastopajo v vlogi prostorov »svobodne seksualnosti«, »odpadnikov trga delovne sile«, politično angažiranih mladih in religijskih skupnosti, implicirajo dejstvo, da se prevladujoča množica obstoječih »*mainstream* WG-jev« zdi nefascinantna (Tip Berlin 2015).

c. Spletni portal Spiegel Online

V desetih člankih več kot deset strani iskalnih zadetkov na spletni strani Spiegel Online je WG dojet kot neomejeno na študente množično razširjena, pragmatična in

potencialno uspešna bivalna strategija na preobremenjenem stanovanjskem trgu ter nekoč obetavna bivalna oblika političnih aktivistov/-k divjega Prenzlauer Berg-a iz preteklosti. Poleg tega za Spiegel Online zadnjih pet let psiholog Ludger Büter ureja spletno rubriko »Hilfe vom WG-Psychologen«¹⁰, namenjeno študentom/-kam, ki se soočajo s problemi bivanja v stanovanjskih skupnostih. Spletne objave svetovanj med leti 2013 in 2015 odpirajo vsakdanje teme neurejenih, pedantnih, izkoriščevalskih, potratnih in preglasnih sstanovalcev/-k, nevšečnosti vzdrževanja in čiščenja skupnega stanovanja ter konfliktnosti okrog skupne uporabe hladilnika in interneta. Ob tematiziranju WG-jev kot običajnega tipa dominantnih oblik bivanj se nenehno izpostavlja ključnost pomena skupnosti in medsebojnih odnosov v WG-jih. Hkrati pa obravnava nekaterih primerov konfliktnosti bivanja v WG-jih nakazuje na neredek obstoj *Zweck*-WG-jev oz. namenskih WG-jev, do združevanja katerih prihaja brez namena oblikovanja skupnosti (Spiegel Online 2015). Prepričanje o instrumentalni naravi WG-jev je dopolnjujoče implicirano in karikirano v paradoksnem sloganu spletne svetovalnice iz leta 2014: »WG je že uporabna pogruntavščina. Edino nadležno so sstanovalci.« (Spiegel Online 2014).

V večini vsebin tiskanih in virtualnih medijev prepoznamo diskurze, v katerih WG-ji nastopajo kot običajni, množični, nefascinantni, nemarginalni in tipično študentski. Kljub temu pa nam le-ti v primerjavi z znanstvenimi ponujajo večji razpon možnih interpretacij. WG-je namreč navkljub redkosti najdemo v vlogi alternative bivanju v študentskem domu, domu ostarelih, psihiatrični bolnici in začasnim bivališčem za begunce ter v vlogi alternativne strategije reševanja stanovanjske stiske. Ne glede na pogosto poudarjanje pomena skupnosti, odnosov med sstanovalci/-kami ter nekajkratno pozitivno opomenjanje WG-kuhinje kot prostora kritične družbene refleksije pa prevladujoče ostaja historično kontekstualizirano vrednotenje WG-jev kot pragmatičnih in ekonomsko racionalnih naslednikov »nekoč dejansko alternativnih bivanjskih oblik«. Dopolnjujoče nam slogan Spieglove svetovalnice predoči prepričanje, da WG-skupnost tipično ne nastopa kot cilj združevanja, temveč zgolj kot sredstvo, ki v obliki skupine ljudi podobnih miselnih in življenjskih stilov omogoča prijetno deljenje kuhinje in stranišča.

Tako ponovno naletimo na diskurze, ki na podlagi instrumentalnosti skupnosti, množičnosti, ekonomičnosti in ekskluzivnosti WG-je prevladujoče reprezentirajo kot

¹⁰ »Pomoč WG-psihologov«

integrirane v samo jedro družbeno dominantnega. Kljub temu pa z opevanjem izjem poudarjajo nehomogenost množice obstoječih stanovanjskih skupnosti.

II. Analiza filma »*Wir sind die Neuen*«

Pogosto historično umeščeno percipiranje WG-jev, značilno za ugotovljene znanstvene in medijske diskurze, se bolj ali manj reflektirano nadaljuje v komediji »*Wir sind die Neuen*« (2014), režiserja Ralfa Westhoffa. V le-tej se oddaljeni, pravkar upokojeni prijatelji v prizadevanju ponovne združitve njihovega študentskega WG-ja znajdejo v konfliktu s sodobnostjo WG-jev.

V stereotipni filmski naraciji njihov študentski WG »postavantgardnih 70. let, v katerih naj bi bilo znotraj WG-jev ugodeno tako politični drži študentov kot tudi njihovim ekonomskim razmeram« (Westhoff v Kürten 2014), nastopa kot prostor seksualnosti brez vrat, spalnih vreč, praznih steklenic piva, osemnajstih študijskih semestrov, kuhinjske kritike obstoječega in načrtovanih, a nikoli realiziranih uličnih bojov z oblastmi. Pogoste izjave tipa »Bivanje v WG-ju je bilo poceni, zabavno in običajno.« in »Nikoli nismo bivali v prekleti komuni, ne jej mojih jogurtov!« (Westhoff 2014) že takratnim stanovanjskim skupnostim očitajo depolitiziran karakter družbenega *mainstream-a*.

Kljub navidezni želji po ustanovitvi nove WG-skupnosti se kot razlog ponovnega združenja izkaže iskanje sredstva za beg iz realnosti zaradi nizke pokojnine, strahu pred cesto, prisilno odselitvijo na podeželje, osamljenostjo, domom ostarelih in smrtjo zaradi odkritja rakavega obolenja. Z izjavo »Tu je kot, da bi živel sam, samo še več neprijetnosti!« snovalci filma poudarijo zmago pragmatičnosti WG-jev in zasledovanja zadovoljitve eksistencialnih potreb znotraj le-teh nad evforijo snovanja alternativne življenjske skupnosti (Westhoff 2014). Poleg tega člane WG-ja stigmatizirajoče bivanje v »*Alten-WG-ju*«¹¹ etiketira kot življenjske poražence, ki si ne morejo privoščiti drugih oblik stanovanja. WG je namreč razumljen kot oblika bivanja primerna za študentske denarnice.

Ideja alternativnosti WG-jev tone še nižje, ko »*Alten-WG*« naleti na nesporazum s študentskim WG-jem v zgornjem nadstropju. *Über*-motivirani študentje, ki se prizadevajo za točke konkurenčnosti na trgu delovne sile, se v skupnost povežejo samo, ko je v bloku ogrožena tišina med izpitnim obdobjem. Sodobni WG je tako pretirano stereotipno

¹¹ »*WG-ju ostarelih/starejših*«

posmehovan kot prostor socialnosti nezmožnih, zafrustriranih bodočih podjetnikov/-c, ki bodo v svoji konvencionalnosti »naslednjih trideset let *kavsali* isto osebo« (Westhoff 2014).

V karikiranju neoliberalnih podganjih tekmovanj nam film pridiga o nemogočem begu pred miselnim stilom *homo economicus*. »Dejanska alternativnost« WG-ja naj bi bila namreč že od samega začetka obsojena na neuspeh, saj v fokusu ostaja »denar, ki nam manjka; denar in obresti od tega denarja, ki bi ga lahko zaslužili tekom osemnajstih semestrov študija« (Westhoff 2014). Kot glavni kriteriji »dejanske alternativnosti« stanovanjskih skupnosti tako ponovno nastopajo zahteva po oblikovanju življenjske skupnosti družbeno-transgresivnega naboja, prisotnost eksplicitne političnosti WG-ja in odsotnost pragmatičnih namer združevanja.

V opomenjanju WG-ja kot ekonomsko racionalnega, študentskega, oropanega emancipatornih potencialov in skladnega s prevladujočimi družbenimi kognitivnimi strukturami reprezentacije stanovanjskih skupnosti v filmu ostajajo primerljive predhodno ugotovljenim. S kritičnim razdiranjem romantičnih predstav o WG-ju preteklosti pa avtorji filma vnašajo dvom v nepremišljeno nostalgичno in binarno razmišljanje o stanovanjskih skupnostih ter hkrati zavračajo pogosto domnevano izvirno alternativnost WG-jev.

III. Analiza publikacije »*Wir duschen am liebsten nackt*«

Naslov humoristične zbirke »*Wir duschen am liebsten nackt*«¹² (Nist 2014) preko postavitve golote kot metafore telesnosti, ki naivno asociira na klišejske seksualne zgodbe komun, v konvencionalni kontekst akta tuširanja, doseže banalizacijo vprašanja alternativnosti WG-jev. Hkrati pa z »wir« govori o nas oz. skupnosti, katere prisotnost/odsotnost in pojavna oblika ostajajo izhodiščna točka ugotavljanja (ne)konvencionalnosti oglaševanih WG-jev. Vprašanje le-te avtor preigrava skozi celotno *best of* zbirko oglasov oddajanja in najemanja WG-sob.

Izbor oglasov preko posmehovanja momentom ob iskanju novih sostanovalcev/-k oz. WG-sob implicira meje normalnosti in sprejemljivosti bivanja v WG-jih. Interpretacija oglasov kot dovolj smešnih za objavo v humoristični zbirki nam sporoča njihovo nekonvencionalnost. Oglasi namreč zapadajo v družbeno nesprejemljive ekstreme, ki ilustrirajo od tega odstopajoče večinsko razumevanje WG-jev. Tako se na primer nenavadni

¹² »*Najraje se tuširamo goli.*«

zdiyo skupna lastnina, zahteva nizkih najemnin, predlog občasnega seksa med sostanovalci/-kami, (ne)jasne spolne identitete, reproduciranje spolnih stereotipov, (ne)produktivnost, religiozna homogenost, eksplicitna (a)političnost, visoka stopnja normiranosti/breznormnosti skupnega bivanja, projekti skvotiranja ter uživanje marihuane ali neuživanje alkohola itd.

V zbirki pogosto izražena frustracija nad neuspehi iskanja ter dolgi seznam zahtev naslovljeni na potencialne člane kažejo izredno ekskluzivnost stanovanjskih skupnosti, hkrati pa smešenje pretirane selektivnosti pri izboru novih članov oz. WG-ja kaže na nenavadnost le-te. V oglasih smo namreč priča očitno nepričakovanemu izrecnemu izražanju nezaželenosti nemuslimanov, mladičev višjih slojev, nacijev, seksistov, feministov, politično (ne)artikuliranih, podpornikov Merklove, (ne)gamerjev, *hipsterjev*, *raverjev*, *geekov*, *nerdov*, bankirjev, *Starbucks freelancerjev*, bralcev *Cosmopolitan-a*, (naci)veganov, praktikantov novinarstva, homo/transfobov, *Skype-monogamistov* itd. Iskalci/-ke pogosto v posmehovanja vrednem zasledovanju ekstremne (ne)skladnosti njihove WG-skupnosti z družbeno hegemonskim vrata odpirajo/zapirajo »vsem nacijam, barvam in spolom«, spet drugi pa ekskluzivnost WG-jev zavestno karikirajo z izjavami tipa »Iščem hibrid med Pitagoro, Madonno, Bukowksim, Homerjem in mano« (Nist 2014, 117).

Tovrstno slikanje WG-jev nas opozarja na njihovo raznolikost in obstoj fascinacije vzbujajočih deviantnih primerov stanovanjskih skupnosti. Nesprejemljivost zasedanja družbeno opredeljenih »ekstremov« prepoznamo tudi ob tematiziranju ureditve skupnega življenja v stanovanju. Tako smo priča smešenju zahtev absolutne nevidnosti sostanovalcev in hkrati parodiranju eksplicitnih zavračanj iskalcev nadomestnih družin. Le-to nas napeljuje k sklepu, da dominantne predstave o stanovanjskih skupnostih WG-je umeščajo »nekam vmes«. Kot družbeno normalen se v reprezentacijah humorne zbirke predstavlja WG, ki se izogiba s primeri ilustriranim ekstremom. Posledično se običajni zdiyo WG-ji, ki ideološko pretirano ne odstopajo od dominantno sprejetega, in WG-ji, katerih prehodna skupnosti ne zaseda središnega pomena v posameznikovi/-čini biografiji.

3.2.3.1 Sklep

Če se znanstveni diskurzi opirajo na absolutne kategorije konvencionalnega in *mainstream-a*, v medijskih diskurzih zaradi odsotnega izrecnega tematiziranja (ne)alternativnosti stanovanjskih skupnosti zasledimo bolj odprte interpretacije WG-jev. Na osnovi pogostega historično kontekstualiziranega pripisovanja vsakdanjosti, množičnosti,

ekonomske pragmatičnosti, ekskluzivnosti in depolitiziranega karakterja diskurzi WG-je večinsko umeščajo med družbeno nemarginalne pojave. Temu kontrastno pa vzporedno vseeno zaznamo eksplicitno vrednotenje WG-jev kot alternative drugim oblikam bivanja in alternativne strategije reševanja stanovanjske problematike.

Načenjanja mišljenja WG-jev kot golo instrumentalnih z izpostavljanjem pomena medsebojnih odnosov v stanovanjski skupnosti načeloma ne pograbijo kot zadostnega za argumentacijo potencialne družbene transgresivnosti WG-jev. Temu skladno je WG-skupnost prevladujoče vpeljana zgolj kot prehodni tim, ki si za cilj zastavlja finančno razbremenjujočo in funkcionalno souporabo stanovanja.

Primerljivo večini medijskih reprezentacij tudi v zadnjem primeru popularne kulturne produkcije v ilustriranju raznolikosti stanovanjskih skupnosti beremo razumevanje WG-jev kot pojavov, ki se gibljejo na lestvici med poloma alternativnosti in nealternativnosti. Kljub temu pa se s čudenjem nenavadno izstopajočim WG-jem »običajnim WG-jem« odmerja mesto v polju družbeno-netransgresivnega *mainstream-a*. Dopolnjujoče zapazimo dvom v samo izvirno alternativnost historičnih WG-jev, ki pod vprašaj postavi dihotomijo alternativno/nealternativno.

3.2.4 Študija uličnih reprezentacij WG-jev

Preko *street-reading-a* oz. branja ulic sem v prepoznavanju procesov opomenjanja WG-jev mesto želela ponuditi glasovom z ulice. V ta namen sem med septembrom 2013 in februarjem 2014 ter oktobrom 2014 in marcem 2015 pozornost namenila na javnih površinah prilepljenim vizualnim in tekstualnim vsebinam. Prostorsko sem se omejila na ulice kampusov univerz TU, UdK in HU Berlin. V namene razširitve fokusa preko prostorov dominiranih s študentsko populacijo sem v raziskavo vključila tudi neposredno okolico krožišča Kottbuser Tor, Oranienstraße in povezujočo Adalbertstraße v Kreuzbergu.

Od 51 fotografsko arhiviranih vsebin, ki so se prilepljene v javni prostor v kakršnikoli obliki tematsko navezoval na akt stanovanja, se 12 tekstov, opaženih zgolj na kampusih treh univerz, eksplicitno nanaša na WG-je¹³.

Deset od dvanajstih vsebin predstavljajo oglasi iskalcev in ponudnikov WG-sob. Polovica tekstov je zasnovanih s strani posameznikov/-c, ki iščejo nove WG sostanovalce/-ke. Le-ti večino prostora namenijo točkovnim opisom fizičnih značilnosti sob, njihove lokacije in

¹³ Nekateri izmed analiziranih tekstov so vizualno predstavljeni v fotografskem eseu v Prilogi A.

stroškov bivanja. V suhoparno vizualiziranem naštevanju je poleg pogostih seznamov (ne)zaželenih lastnosti bodočih sostanovalcev/-k samo v enem oglasu mogoče zaslediti omembo WG-skupnosti.

Nasprotujoče šest iskalcev/-k sob z ilustriranimi detajlnimi informacijami o njihovi prilagodljivi osebnosti preiščeno poskrbijo za vizualno in vsebinsko privlačnost oglasov. V *self-marketinških* opisih prostočasnih dejavnosti, osebnostnih lastnosti in navad samo dvakrat opazimo zahteve naslovljene na ponudnike sob, navezujoče se na ceno in velikost sobe. Izstopajoče pri tem tri osebe vključijo predstavitev svojih svetovnih nazorov (anarhizem, *agenderizem*, feminizem, ekologija itd.). Kljub temu da se identificirajo kot posamezniki/-ce, ki s svojimi življenjskimi stili transgresirajo meje hegemonkega, večina od svoje bodoče skupnosti ne zahteva ideološke skladnosti. Zgolj *agender* iskalka, ki edina ne pristaja na bivanje v »dominantnih razmerij moči reproducirajočih okoljih«, in samooklicani nedogmatični iskalec izrazita željo po obstoju skupnosti, ki naj dopušča zadostno privatnost.

Preostala dva teksta sta letak, ki promovira spletno posredovalnico WG-sob, in *sticker* študentskega gibanja proti naraščajočim najemninam. Slednji s podatkom »13 povpraševanj na uro za WG sobo?!«¹⁴ motivira pridružitve k študentskim demonstracijam 7. novembra 2013.

3.2.4.1 Sklep

V uličnih reprezentacijah skladno z ugotovljenimi znanstvenimi in medijskimi upodobitvami stanovanjskih skupnosti razberemo dožemanje WG-jev kot množično etabliranih, izredno ekskluzivnih in pretežno pragmatičnih.

Izjava »In desperate need for a home.«¹⁵ enega izmed iskalcev sob, strateška prizadevanja njegovih konkurentov/-k, *sticker* in letak ilustrirajo množično povpraševanje po WG-sobah kot redkih dobrinah stanovanjskega trga. Sprijaznjenost s *self-marketinškim* vedenjem iskalcev, ki si v potrjevanju svoje atraktivnosti na bodoče sostanovalce/-ke ne upajo naslavljanje želja, in seznanja zahtev ponudnikov sob nam WG-je predočijo kot obliko bivanja, ki je v svoji navadni izključnosti primerljiva ostalim tipom stanovanja. V umanjkanju eksplicitnega tematiziranja (ne)alternativnosti stanovanjskih skupnosti komodificirane in profesionalno tržene WG-je v diskurzih ulic beremo kot objekt družbenih konfrontacij, ki

¹⁴ »13 Bewerbungen pro Stunde auf WG-Zimmer?!«

¹⁵ »Obupano potrebujem dom.«

zrcalijo obstoječe neenakosti. Znotraj bitk bitih okrog nepravičnosti stanovanjskih razmer nastopajo kot predmet vpet v dominantne družbene spone.

Poleg tega se nam tudi tokrat prepričljivejše ponuja razumevanje WG-jev kot oblike skupnega in ne skupnostnega bivanja. Dopolnjujoče v prevladujočem zasledovanju ekonomsko prikladnega sobivanja opazimo mišljenje WG-jev kot vsakdanjih, samoumevnih in konvencionalnih bivalnih oblik. Najverjetneje zaradi prevladujoče omejenosti na univerzitetne kampuse se WG-ji tudi tokrat kažejo kot pogosto prehodna bivalna oblika tipično namenjena mlajšim starostnim skupinam.

3.2.5 *Online-etnografija* spletnih posredovalnic sob WG-Gesucht in WGcompany

Poleg znanstvenih, medijskih in uličnih diskurzov ne smemo pozabiti na same WG-stanovalce/-ke kot ključne akterje usmerjanja mišljenja o stanovanjskih skupnostih. V preteklih poskusih vključitve večje množice prvoosebni pripovedi bivanja v WG-jih se je nasproti časovno zahtevnim in na kroge poznanstev omejenim intervjujem kot učinkovitejša potrdila tekstualna analiza opisov WG-življenj v oglasih ob iskanju novih sostanovalcev/-k. Posledično sem analizirala šest WG-oglasov s spletne strani WG-Gesucht.de in šest s posredovalnice WGcompany.

Ker vsebinsko raznoliki spletni platformi sporočata neskladna opomenjanja stanovanjskih skupnosti, sem se odločila za celovitejši pregled spletnih portalov oz. izvedbo t.i. *online-etnografije*. Najprej bom predstavila izsledke celostnih analiz posredovalnic, nato pa bom ponudila primerjalno analizo oglasov.

I. Analiza posredovalnic

Na provizije prostem iskalniku WG-Gesucht z letno 60 milijoni obiskovalcev dne 12.3.2015 za Berlin izbrskamo 26.550 aktualnih ponudb WG-sob ter 21.739 oglasov iskalcev/-k WG-sob. Kar nam omogoča potrditev predhodno zaznanega reprezentiranja WG-jev kot množične bivalne oblike.

Snovalci platforme WG-je predstavljajo kot bivalno obliko, ki »uravnotežena med individualnostjo in kolektivnostjo« prinaša prednosti »varčevanja in bivanja v tipu modernega omrežja« (WG-Gesucht.de 2015). V izogibanju uporabe izraza skupnost kot negativno plat WG-jev postavijo »potrebo po prilagajanju in sklepanju kompromisov«. Ker se jim za »funkcioniranje skupnega bivanja« zdi nujno, da pride do združitve »medsebojno skladnih« posameznikov/-c, dosledno ločujejo nenamenske od namenskih WG-jev (*Zweck-WG*), »v

katerih sobivanje nastopi zgolj z namenom delitve najemnine, skupne aktivnosti pa so omejene na čistilni red in ureditev skupne uporabe kopalnice« (WG-Gesucht.de 2015).

Glede na starost, spol, seksualnost, položaj v življenjskem poteku in življenjske stile zasnujejo tipologijo WG-jev, ki med najbolj razširjene uvršča študentski WG. Le-ta pa je nasproti WG-ju zaposlenih in upokojencev izrisan kot WG, do združevanja katerega med drugim najpogosteje pride zaradi potrebe po nižanju stroškov bivanja. V WG-ju zaposlenih namreč kot ključno vezivo razumejo »mreženje in potrebo po mobilnosti«, medtem ko razlog za združevanje v WG upokojencev vidijo v potrebi po »socialnih kontaktih in medsebojni pomoči«.

WG-je tako vrednotijo kot instrumentalno prehodno omrežje, v katerem »si medsebojno neodvisne osebe delijo bivalne prostore« (WG-Gesucht.de 2015). Do razkroja leta pa naj bi ob vstopu v tretje življenjsko desetletje tipično prihajalo zaradi »klasičnih konstelacij« kot sta družina in partnerstvo (WG-Gesucht.de 2015). Izstopajoče deluje njihovo ugotavljanje naraščanja števila WG-jev zaposlenih in uvrščanje večine WG tipov med nenamenske WG-je, v katerih kot protiargument instrumentalnosti ključna nastopa skupnost stanovalcev/-k (WG-Gesucht.de 2015).

Platforma WGcompany, ki se od spletne strani WG-Gesucht razlikuje v njeni improviziranosti in neprofesionalnosti, dne 12.3.2015 vsebuje 181 WG oglasov. Temu skladno se avtorji projekta predstavijo odklonilno do velikih koncernov, ki ob posredovanju sob služijo z oglaševanjem. Skupina Berličanov/-k z izkušnjami bivanja v WG-jih, organizirana okrog SO 36 v Kreuzbergu, je zaradi prepogostih razočaranj ob iskanju novih sostanovalcev/-k in WG-sob želela vzpostaviti medij, ki bi s fokusom na Berlin poleg manj pomembnim podatkom o ceni in velikosti sobe več prostora omogočil detajlnim opisom skupnega/skupnostnega bivanja ter s tem omejil verjetnost nesporazumov in nezadovoljstva ob snovanju novih oblik sobivanja.

Podobno tipologiji portala WG-Gesucht WG-je ločujejo glede na življenjske stile, spol in seksualnost članov/-ic. Poleg tega pa dopolnjujejo svojo kategorizacijo WG-jev, v kateri glede na stopnjo instrumentalnosti in individualnosti ločujejo namenske WG-je, WG-je s skupnim gospodinjstvom oz. skupno gospodinjstvo blagajno in življenjske skupnosti (»Lebensgemeinschaft«) (WGcompany 2015).

Že sam razlog ustanovitve WGcompany in izvor njenih avtorjev/-ic iz »alternativne scene« okrog SO 36 napoveduje odstopanja v razumevanju WG-jev. WG-Gesucht ob

upodabljanju WG-ja kot oblike souporabe bivalnih prostorov dopušča možnost vzpostavljanja navadno instrumentalne in redkeje življenjsko pomembne, a vseeno zgolj prehodne skupnosti. Temu nasproti WGcompany v upoštevanju obstoja namenskih stanovanjskih skupnosti WG-je postavi kot bivalno obliko, ki stremi k oblikovanju bolj ali manj povezane življenjske skupnosti. Njuna kontrastna vrednotenja stanovanjskih skupnosti tako bazirajo na odrejanju različnih pomenov skupnosti znotraj WG-ja. V prvem primeru smo namreč priča diskurzu, ki na osnovi razumevanja skupnosti kot pragmatičnega stranskega produkta sobivanja WG-jem ne podeljuje mesta družbene alternative. Nasprotujoče pa ustanovitelji/-ce WGcompany z umeščanjem WG-jev na lestvico med namenskimi in nenamenskimi skupnostmi ilustrirajo bolj odprt pogled na WG-je, ki na podlagi argumenta potenciala oblikovanja tesnih življenjskih skupnosti ne izključuje možnosti družbene-transgresivnosti WG-jev.

Usmerjenost v *mainstream* opomenjanje WG-jev na strani profitno-oglaševalske platforme WG-Gesucht je prav tako mogoče interpretirati kot prizadevanje za privabljanje širše množice uporabnikov/-c. Omejeno uporabo posredovalnice WGcompany pa bi lahko razložili z njeno večjo odmevnostjo v krogih scene SO 36, zrcaljenje česar je mogoče brati iz WG-oglasov njihovih uporabnikov/-c.

II. Primerjalna analiza WG-oglasov

Preko pregleda osnovnih podatkov o analiziranih dvanajstih WG-jih iz naključno izbranih WG-oglasov iskalcev/k novih sostanovalcev/k bom najprej zasnovala okvir, ki nam bo omogočil umeščanje v nadaljevanju ugotovljenih načinov opomenjanja WG-jev in urejanja lastnega bivanja v le-teh.

a. Tabelarni del WG-oglasov

Proste opise spremljajoče tabelarno naštevaje podatkov kaže prve razlike med množicama WG-jev iz oglasov posredovalnice WG-Gesucht in WGcompany. Medtem ko uporabniki strani WG-Gesucht za povprečno 17 m² veliko sobo vključujoč tekoče stroške bivanja zaračunajo povprečno mesečno najemnino 400€, uporabniki platforme WGcompany za povprečno 13 m² predlagajo povprečno mesečno najemnino 135€. Poleg tega ponudniki/-ce na WG-Gesucht nasprotno ponudnikom/-cam s strani WGcompany zahtevajo plačilo kavcije dveh mesečnih najemnin.

V oglasih WG-Gesucht se oddajajo sobe v dva do štiričlanskih, v oglasih WGcompany pa pogosteje šest do trinajstčlanskih WG-jih. Starostna struktura stanovalcev/-k vseh WG-jev

se najpogosteje giblje med 20. in 35. letom starosti. Z dvema WG-Gesucht ponudnikoma starima 41 in 54 let ter primerom WGcompany WG-ja, katerega starost stanovalcev/k se nahaja v razponu med 20. in 76. letom starosti, odstopanje od statistično prevladujočih konstelacij WG-jev pogosteje zaznamo na portalu WG-Gesucht. V prevladujoče spolno in seksualno mešanih WG-jih zgolj med oglasi WGcompany opazimo primer izključno ženskega WG-ja.

Medtem ko iskalci/-ke portala WG-Gesucht večinsko v naslavljanju zahtev ne opredeljujejo želenega spola kandidata/-ke, zelo striktno zamejujejo starostno skupino potencialnih sostanovalcev/-k (med 20. in 36., v dveh primerih 50. letom starosti). Na WGcompany pa ob skorajda popolni odsotnosti starostnih zahtev poleg večinskega privilegiranja kandidatke ženskega spola zasledimo primer, v katerem je prednost izrecno dodeljena lezbijkam.

Tako na portalu WG-Gesucht kot tudi WGcompany zasledimo primerljivo število oglasov, ki s prevodi v angleščino naslavljaajo nenemško govoreče. Na strani WGcompany pa opazimo primer, ki zavrača posameznike/-ce s pomanjkljivim znanjem nemščine, saj se jim le-ta zdi nujna za urejanje skupnega vsakdana.

WG-ji iz obeh analiziranih platform v svoji sestavi članov/-ic pogosto ustrezajo v predhodno analiziranih diskurzih opevanemu profilu študentskega WG-ja. Kljub temu pa je v opazni množici primerov bivanje v WG-ju razpotegnjeno na obdobja prve zaposlitve oz. začetna obdobja vzpostavljanja ekonomske neodvisnosti po končanem študiju. Tri od dvanajstih WG-jev bi zaradi razširitve bivalne oblike na starejše starostne skupine lahko označili za večgeneracijske.

WG-ji predstavljeni v oglasih WG-Gesucht glede na materialne pogoje bivanja v profitnih, manj natrpanih stanovanjih in glede na ureditev podnajemniških razmerij vseeno delujejo izrazito skladnejši z ostalimi oblikami bivanja. Posledično šest do trinajstčlanski WG-ji prepričajo v smislu odstopanja od ostalih tipov dominantnih oblik stanovanja, hkrati pa nas preseneča njihova ekskluzivnost, ki pogosto nastopi prav zaradi zasledovanja različnih oblik emancipacije. Kot nadaljnje pozornosti vreden moment razlikovanja nastopa zahteva kavcije v WG-jih platforme WG-Gesucht, ki ilustrira ekonomsko racionalnost sobivanja, razumevanje privatnega lastništva in potencialno implicira zavarovanje pred tveganji prehodnosti tovrstnih bivalnih oblik.

b. Tekstualni del WG-oglasov

Po vpogledu v predstavitev WG-jev na strani WG-Gesucht sklenemo, da se v štirih od šestih oglasov prevladujoče pozornost namenja opisom opremljenosti prostorov ter lege in okolice stanovanja. Velik del tovrstnih oglasov predstavljajo sezname želja naslovljeni na kandidate/-ke, ki vsebujejo npr. zahtevo po skladnem preživljanju vsakdana, nahajanju v primerljivi točki življenjskega poteka, privatnosti, vegetarijanstvu, samskosti ter odsotnosti domačih živali in lastnega pohištva. Iz tovrstnih naštevanj razbiramo prizadevanja za vzpostavitev skladnega, nemotečega in skoraj neopaznega WG-sobivanja. Med njimi prav tako zasledimo dva opisa, ki pomenu skupnosti v WG-ju ne namenita niti besede.

Temu nasprotno smo v primeru »Boxi« WG-ja priča detajlnim predstavitvam obstoječih članov/-ic in njihovih skupnih aktivnosti kot so preživljanje večerov ob filmih, občasno kuhanje ter obiskovanje klubov, kavarn in razstav. Podobno »tričlanski WG centralne lege« išče posameznika/-co, ki je v spoštovanju ideje »doma kot prostora miru in počitka« pripravljen/-a sodelovati pri urejanju vrta ter občasnih večerjah piva in namiznih iger.

V primerjavi z ostalimi oglasi suhoparnih izjav tipa »No Erasmus, sorry!«¹⁶ in eksplicitnih namer uresničevanja »nekompliranega deljenja stanovanja« delujeta »Boxi« in »centralni« WG v njunem pripisovanju pomena skupnosti precej izstopajoče. Vseeno pa v njihovem iskanju nekoga, ki bo »za daljši čas izpopolnil skupnost«, ob izredno visokih najemninah (prib. 500€ za 20 m²) zasledimo tipično zahtevo predložitve dokazila o rednih dohodkih in podeljevanje prednosti posameznikom/-cam, ki bodo k ločeno upravljanemu gospodinjstvu prispevali s kuhalnikom vode, kavomatom in sušilcem las.

Kontrastno se opisi WG-jev na platformi WGcompany zelo bežno posvečajo predstavitvi fizičnih okoliščin bivanja. V primerjavi z razmerami v WG-jih WG-Gesucht oglasov se WGcompany ponudbe sob v velikosti 4 m² in stanovanj brez centralnega ogrevanja pogosto izkažejo za izrazito slabše.

V vseh oglasih se središčno mesto odreja predstavitvi skupnosti. Z eksplicitnim poudarjanjem dejstva, da »jim ni zgolj do deljenja stanovanja«, govorijo o starih prijateljstvih, kolektivnosti, skupnih gospodinjstvih in življenjskih skupnostih. Precejšen del objav predstavljajo podrobni opisni aktivnosti skupnosti, ki segajo od dnevnega skupnega večerjanja, vzdrževanja skupnega gospodinjstva pa do vrtnarjenja, organiziranja koncertov in delavnic ter upravljanja gostišča. V dveh izmed oglasov z izjavami tipa »No sexism, racism, xenophobia,

¹⁶ »Nočemo Erasmus študentov, oprosti!«

homophobia.«¹⁷ opazimo ekspliciranje ideoloških nazorov skupnosti. Dva WG-ja pa v predstavitvi njihovega urejanja skupnega življenja omenjata redno izvedbo plenumov in zasledovanje konsenznega tipa odločanja. V striktnih pogojih naslovljenih na kandidate/-ke najpogosteje zasledimo zahtevo po nameri daljšega bivanja v skupnosti, veganstva/vegetarijanstva, odsotnosti otrok in domačih živali.

Nereprezentativen vpogled v samoopomenjanje bivanja znotraj WG-jev razkriva dva ekstrema. Nekateri z oglasi iščejo posameznike/-ce, ki bodo prilagojeni njihovim pogojem sobivanja že skorajda nevidni omogočili nekonfliktno, učinkovito souporabo določenih prostorov stanovanja. Spet drugi pa ne iščejo zgolj sostanovalcev/-k, temveč nove člane/-ice njihove tesno povezane življenjske skupnosti. Tako en pol iskalcev/-k ob deljenju stanovanja noče imeti opravka niti z motečim pohištvom priseljenega/-e. Temu nasprotni pol pa si želi, da niti člani/-ce, katerih bivanje v skupnosti je zaradi nadomeščanja stalnih članov/-ic »družine« omejeno na le nekaj tednov, ne manjkajo pri rednih plenumih konsenznega odločanja. Večino analiziranih razumevanj bivanja v WG-jih je tako mogoče umestiti na daljico med obema poloma. Dojemanje WG-jev v oglasih spletne strani WG-Gesucht se približuje polu instrumentalnega in pragmatičnega vrednotenja stanovanjskih skupnosti, opomenjanje WG-jev v predstavitev WG-jev s portala WGcompany pa se izraziteje nagiba k kategoriziranju WG-jev med idejne projekte snovanja alternativnih, eksplicitno ideološko podkovanih življenjskih skupnosti, ki v svojem vsakdanu provocirajo definicije družbeno sprejemljivega. Posledično se ponovno kot ključni izkažejo načini pripisovanja pomenov skupnosti znotraj WG-ja.

3.2.5.1 Sklep

Profile analiziranih WG-jev in prvoosebne pripovedi stanovalcev/-k prepoznamo kot večinsko ustrezajoče razumevanjem WG-jev spletnih posredovalnic WG-sob. Skladno njihovi organizaciji članstva in materialnim pogojem bivanja nam namreč iskalci/-ke s portala WGcompany že s samim izborom platforme avtorjev/-ic zbranih okrog SO 36 sporočajo, da svoj WG zavestno umeščajo med projekte snovanja alternativnih življenjskih skupnosti. Vseeno niti med oglasi s spletne strani WG-Gesucht ne umanjajo primeri WG-jev, ki z bivanjem v stanovanjski skupnosti eksplicitno želijo preseči »golo deljenje stanovanja«. Le-ti pa kot izjeme v prevladujoče instrumentalnemu vrednotenju WG-jev na platformi WG-

¹⁷ »Ne seksizmu, rasizmu, ksenofobiji, homofobiji.«

Gesucht lastnemu bivanju v stanovanjski skupnosti ne pripisujejo karakterja alternativnosti. Bolj množična uporaba posredovalnice WG-Gesucht nam potencialno govori o marginalnosti zavestnega rangiranja WG-jev med kulture odpora.

V pojasnjevanju dosedanjih kategoriziranj WG-jev se ugotavljanje obstoja bolj ali manj tesno povezane skupnosti v stanovanju in načini pripisovanja pomena le-tej izkažejo za osnovo kategoriziranja WG-jev med (ne)transgresivne. Temu sledeč WG-je, ki med svojimi cilji združevanja zavestno ne definirajo zasledovanja ideala vzpostavitve nove »eksperimentalne življenjske skupnosti«, tako v znanstvenih in medijskih diskurzih kot tudi diskurzih spletnih posredovalnic sob ter WG-oglasov doleti umestitev med emancipatornih potencialov izropane, pragmatične bivalne oblike.

Skladno z uličnimi in medijskimi reprezentacijami v analiziranih WG-jih, ne glede na platformo objave, prepoznamo ilustracije ekskluzivnosti WG-jev. Na obeh portalih prisotne diskriminatorne seznane pogojev sprejemanja novih sostanovalcev/-k na strani WG-Gesucht dopolnjujejo že skoraj običajne zahteve po predložitvi dokazil finančne stabilnosti, dokazila o rednem plačevanju najemnine prehodnemu najemodajalcu/-ki in dostopa do Facebook profila kandidatov/-k. Poleg tega se WG-ji z željo po interesni skladnosti kandidatov/-k z obstoječimi sostanovalci/-kami v primerjavi z ostalimi oblikami bivanja še dodatno izkažejo za bolj izključujoče. Sledeč višinam najemnin sob primerljivim najemninam enosobnih stanovanj se v primeru WG-jev s portala WG-Gesucht prav tako zdi smiselni dvom v ekonomsko racionalnost bivanja v WG-ju.

3.2.6 Vizualna analiza stanovanja WG-ja na Karl-Marx-aleji

Zaokrožujoč moja empirična prizadevanja in kot poskus razgibanja pristopa k študiji primera sem februarja 2015 izvedla vizualno analizo stanovanja izbranega WG-ja¹⁸. Izbor primera je temeljil na ugotovitvi njegove skladnosti s profilom stanovanjskih skupnosti najpogosteje tematiziranih v do sedaj analiziranih diskurzih in spoznanju njegovega ustrežanja tekom opazovanja z udeležbo najpogosteje zaznamim pojavnim oblikam WG-ja. V štiričlanskem WG-ju na Karl-Marx-aleji bi namreč lahko prepoznali ilustracijo tipično študentskega, prehodnega in pragmatično zasnovanega sobivanja, ki je v dnevnih interakcijah privedlo do oblikovanja skupnosti.

¹⁸ Slikovno gradivo nastalo tekom vizualne analize je predstavljeno v drugem fotografskem eseju v Prilogi B.

Na čez celo stanovanje raztezajočem se hodniku najdemo vrata štirih sob, kuhinje in kopalnice. Belo-zelene stene kuhinje in hodnika, posute s posterji, oglasnimi plakati, *post-it* listki, *sticker-ji*, letaki, izrezki iz revij in časopisov, razglednicami itd. so površine namenjene dekoraciji, WG-komunikaciji in evalvaciji obstoječega. Kritičnost do potrošništva, berlinskega *hipsterizma*, *googlanja*, berlinske mestne politike, vzhodnonemške preteklosti, homofobije, imperativa produktivnosti, dominantnega razumevanja mladosti ter poteka življenj dopolnjujejo *sticker-ji* »norih scen« in »dobre robe«.

Z disko kroglo na hodniku skupinski prostori občasno postanejo prizorišče rojstnodnevnih in WG-žurov. Priložnosti zabave nikoli ne ostanejo zamujene, saj v hodniku razobešen WG-koledar člane/-ice obvešča o rojstnih dnevih članov/-ic in pomembnih dogodkih ter omogoča organizacijo skupnih aktivnosti. Le-te so strnjene na letno omejeno peščico *flat-partijev*, občasno nočno druženje izven stanovanja, nekaj izletov, ločevanje odpadkov in čiščenje stanovanja. Skupnim momentom pa ni lahko zapasti v pozabo, saj se fotografsko notirani znajdejo na kuhinjskih površinah in v pismih pritožb sosedov.

Kontrastno skupni uporabi jasno določene lastnine članov/-ic opazimo organizacijo, ki prostore fragmentira v manjše enote namenjene posameznemu članu/-ici. Vsakdo namreč v kuhinji, kopalnici in hodniku prejme svoj otok, na katerem shranjuje lastnino, za katero želi, da ostane nedotaknjena. Ureditev skupnostnih prostorov v odsotnosti zadostnih sedišč implicira omejene možnosti daljšega zadrževanja v njih. Tako je večji del vsakdana preživljen ločeno v privatnih sobah, navadno opremljenih s posteljo in pisalno mizo. Vstop v privatne sobe navadno zaprtih vrat je mogoč zgolj ob povabilu lastnika/-ce. Neprijetnost trkanja na tuja vrata je mogoče brati iz številčnih *post-it* listkov, ki si jih stanovalci/-ke v izogibanju nepotrebnih komunikaciji lepijo drug drugemu na vrata sob.

3.2.6.1 Sklep

Skupnostno bivanje skrčeno na občasne večerje in priložnostno *žuranje* WG s Karl-Marx-aleje v kontekstu predhodnih reprezentacij slika kot WG, katerega skupnost nastopa v funkciji prijetnega in zabavnega deljenja bivalnih prostorov. K le-temu pa lahko izzivajoče pristavimo ugotovitev, da so člani WG-ja, popolni tujci združeni z namenom ekonomsko racionalne in jasno zamejene skupne uporabe stanovanja, kljub odsotnosti zavestnih namer snovanja nove življenjske skupnosti spontano oblikovali prijateljstva, ki se ohranjajo tudi po zapustitvi WG-ja. Sostanovalci/-ke namreč njihovim pripovedim sledeč drug drugemu predstavljajo omrežje, iz katerega črpajo prednosti različni oblik medsebojne pomoči.

Posledično v vsakdanji *small talk* podpori in podpori v smislu bogatenja poznanstev, veščin in vedenj opazimo razširitev akta deljenja preko prvotno želene skupne uporabe prostorov. WG-kuhinja pa prav tako brez eksplicitnih »politično-aktivističnih in subkulturnih projektov« odpira prostor kritični družbeni refleksiji.

Temu sledeč nam vizualno analizirani WG s Karl-Marx-aleje, primer konvencionalne stanovanjske skupnosti, služi kot odlična iztočnica sklepne diskusije, ki se zaveda nujnosti dekonstrukcije tovrstno omejenega razumevanja kultur odpora.

4 DISKUSIJA IN SKLEP

V znanstvenih, medijskih in uličnih reprezentacijah ter reprezentacijah WG-jev na spletnih posredovalnicah in v WG-oglasih neprekinjeno sledimo niti prevladujoče argumentacije hegemonskosti stanovanjskih skupnosti. Le-ta najpogosteje temelji na nostalgичnih sklepih o njihovi samoumevnosti, množičnosti, ekonomski racionalnosti, apolitičnosti oz. neeksplicitni političnosti in prisotnosti instrumentalno zasnovane skupnosti. Tovrstno mišljenje WG-jev pa nenehno moti ugotavljanje izredne raznolikosti pojavnih oblik WG-jev in priznavanje obstoja redkih izjem, ki ilustrirane s primeri platforme WGcompany potezam dominantnih diskurzov sledeč prepričljivejše nastopajo v vlogi družbenih alternativ.

Z izjemo uličnih upodobitev stanovanjskih skupnosti v namene preprečitve zmede govora o WG-jih red vnaša poenostavljajoča idealnotipska delitev stanovanjskih skupnosti na namenske in nenamenske. Le-ta moteče »alternativne primerke« pojasnjuje z umestitvijo med radikalne, ekstremne in izjemne oblike nenamenskih WG-jev, ki se zavestno in namerno od golega deljenja stanovanja oddaljijo z oblikovanjem nove življenjske skupnosti. Študija primera WG-ja s Karl-Marx-aleje pa nam razkriva redukcionizem tovrstnih tipologij ter s tem prebuja potrebo po kritični evalvaciji orisanih miselnih procesov, ki na WG-je gledajo skozi prizmo utopično čistih, dihotomnih kategorij *mainstream-a* in alternativnosti.

Dvom v zadostnost argumentov konvencionalnosti WG-jev vzbudi že sama ugotovitev spregleda kompleksnosti in fluidnosti procesov oblikovanja stanovanjskih skupnosti. Le-te namreč ne glede na prisotnost/odsotnost odrejanja središčnega pomena skupnosti nenehno nihajo med obema idealnima tipoma. Posledično se način kategoriziranja, ki si za osnovo vzame kriterij prisotnosti/odsotnosti skupnosti in tip skupnosti v WG-jih, znajde na precej spolzkih tleh.

Podobno nas dominantni način vrednotenja WG-jev ne prepriča niti z opredeljevanjem razširjenosti pojava in njegove ekonomske prikladnosti kot potez, ki onemogočajo opomenjanje WG-jev kot pojavov, posedujočih družbeno-transformativnih kapacitet. Tovrstnemu pogojevanju sledeč naj namreč družbeno-emancipatorno delovanje nikoli ne bi nastopalo v množični obliki in vsebovalo ekonomsko pragmatičnih rešitev. Temu skladno ne smemo nasedati niti očitku samoumevnosti pojava. Kajti pogosto je prav spregledana polja družbenega, ovita v samoumevnost, moč prepoznati kot mikro-pokrajine izmuzljivih momentov emancipacije.

Prav tako v primerjanju z ostalimi bivalnimi formami, zgodovinsko vrednotenimi kot »prave alternative«, podelitev mesta kulture odpora v analiziranih diskurzih nadaljnjo pogojuje neutemeljen imperativ zavestne, namenske in programske kontrahegemonosti oz. prisotnosti eksplicitnih »alternativnih« ideološko-političnih namer. Z zahtevo organizacije WG-ja okrog družbeno-transgresivnega idejnega programa se v dominantnih predstavah o stanovanjskih skupnostih pozablja na pomen neeksplicirane, nezavedne in nenamerne političnosti vsakdana in vsakdanjega.

Prelet karakteristik pripisanih WG-jem, ki so pripomogle k njihovi umestitvi v dominantne družbene tokove, napeljuje k premisleku o tem, kaj pravzaprav utemeljuje in upravičuje tovrstne zahteve oz. kriterije »alternativnosti«. Torej zakaj se v konvencionalnem mišljenju WG-jev kot nujni pogoji opredeljevanja pojava kot kulture odpora predstavljajo prav eksperimentalna skupnost, eksplicitna političnost, neinstrumentalnost, nepragmatičnost, ekonomska neracionalnost, nemnožičnost in nesamoumevnost pojava. Upoštevajoč tovrstne miselne premise se nam tako zdi, da nujno živimo v družbeni realnosti izpraznjeni družbenih alternativ, saj je navedenim pogojem opomenjanja družbeno-transgresivnega skorajda nemogoče ugoditi.

Iz tega razloga nas ugotavljanje tovrstnega razumevanja WG-jev nenehno opozarja na potrebo po odmiku od družbeno prevladujočih načinov mišljenja stanovanjskih skupnosti. Tako sem se tekom terenskega dela samo-reflektivno prizadevala oddaljiti od omejujočih miselnih kategorij. Prevpraševanje WG-jev kot kultur odpora sem v namene izzivanja razsežnosti kompleksnosti pojava stanovanjskih skupnosti in kompleksnosti samega vrednotenja kulturnih alternativ umestila v kontekst urbanih gibanj in razvila sledečo miselno shemo:

Če torej neupoštevajoč obstoječe diskurze o WG-jih stanovanjske skupnosti poskušamo ožje rangirati med urbane kulture odpora, se nam komodificirani in trženi skladno

s principi dinamike obstoječega neoliberalnega stanovanjskega trga WG-ji na prvi pogled predstavljajo kot izredno povpraševana dobrina, za pridobitev katere je potrebo posedovanje zadostnega ekonomskega, socialnega in kulturnega kapitala. V svoji ekskluzivnosti, ki odseva obstoječe družbene neenakosti, pa nas stanovanjske skupnosti hkrati prepričajo v igranju vloge strategije reševanja stanovanjske problematike. WG-ji, potencialno razumljeni kot *bottom-up* iniciativa, ki si zavestno ali nezavestno pod dežnikom idej »pravice do mesta« prilašča urbani prostor in ga brezobzirno do vseh inženirskih in mestno-upravljavskih strok preoblikuje sebi po meri, zaobidejo konvencionalno oz. predvideno uporabo bivalnih površin. V souporabi stanovanj, neomejeni na tradicionalne življenjske skupnosti, nosijo potencial zmanjšanja potrebe po bivalnih površinah in posledične razbremenitve stanovanjskega trga.

WG-ji kot strategija deljenja stanovanj in posledično nižanja bivalnih finančnih obremenitev posameznika/-ce zaradi deljenja najemnine in tekočih stroškov bivanja pa se premisleku sledeč spreobrnejo v dejavnik gentrifikacije. Kajti akt deljenja najemnin stanovanj potencialno povzroči višjo stopnjo tolerance do dvigovanja le-teh. V tem primeru WG-ji nastopajo kot ventil dopuščanja in sprijaznenosti z neugodnimi spremembami stanovanjske politike ter vse bolj neegalitarnim in diskriminatornim trgom. Navadno uradno neprijavljena dejavnost oddajanja dela stanovanja podnajemnikom/-cam s strani glavnega najemnika/-ce prav tako onemogoča učinkovitost novo vpeljane zakonske regulacije zaviranja rasti najemnin, saj prekoračitve dovoljenega dvigovanja najemnin ob nelegalnem oddajanju posameznih sob ni mogoče notirati in preprečiti. Hkrati pa pogosto neuradno podnajemniško razmerje podnajemniku/-ci krati tudi ostale pravice meščana/-ke¹⁹ ter ga/jo izpostavi različnim oblikam nepravilnosti in izkoriščanja. Temu kontrastno pa se ponuja interpretacija WG-jev kot strategije izoginitve izpodrivajoči sili gentrifikacije. Kajti ustanovitev WG-ja alternativo izselitvi iz stanovanj estetiziranih mestnih središč previsokih najemnin postavi legalni/nelegalni odstop dela stanovanja in posledično dela najemnine drugemu. Tovrsten pristop do stanovanja potencialno večji množici posameznikov/-c omogoči bivalni prostor centralne mestne lege, ki vse bolj postaja težko dostopen privilegij. Kot nadaljnji primer neizključevanja pragmatičnosti in družbeno-transformativnih kapacitet WG-jev lahko pripisovanju netransgresivnosti odločitvi za bivanje v WG-ju z namenom varčevanja kot antitezo postavimo interpretacijo akta varčevanja kot emancipatornega stremljenja po vzpostavitvi manjše odvisnosti poteka lastnega življenja od posedovanja ekonomskega kapitala.

¹⁹ Zaradi nemožnosti prijave bivališča in ostalih aspektov, ki jih navadno za seboj prinesejo siva polja odsotne zakonske regulacije.

Zanemarljivo majhen premik gledišča v strukturnem mišljenju WG-jev pa v tovrstnih strategijah deljenja bivalnih površin iz eksistencialnih potreb vidi problematične procese prenašanja odgovornosti z izginjajoče socialne države na »aktivne« oz. »aktivirane« državljane. Očrnjeni kot oblika prilagoditve na obstoječe sistemske spremembe, WG-ji, inkorporirani v procese neoliberalizacije, vseeno na ravni vsakdanjega presenečajo kot poskusi odpiranja novih prostorov »skupnega«, deprivatiziranega in dekomodificiranega. Opomenjanju WG-jev kot »urban commos«, ki naj bi izzivali idejo privatne lastnine in bivalnih površin kot blaga na stanovanjskem trgu, žal nemudoma najdemo protiargumente. Kot najprej v uspešnost vzpostavljanja »novega urbanega skupnega« podvomimo ob evalvaciji ureditve skupnega najemanja stanovanj, v katerem posamezniki/-ce preko plačevanja najemnine za lastno, privatno sobo zakupijo del stanovanja. V nadaljevanju pa smo priča zapiranju »na novo« odprtih oz. izborjenih prostorov potencialnega družbenega predrugačenja. Zaradi pogosto striktnih pogojev vstopa v stanovanjske skupnosti WG-ji, ki si ob sobivanju morda celo izrecno zastavljajo zasledovanje ideala emancipatornih družbenih praks, prevečkrat rezultirajo v svojem nasprotju. Izredna selektivnost pri izbiranju novih sstanovalecev/-k namreč pogosto zapade v izredno diskriminatorne prakse.

Tovrsten način tematiziranja WG-jev nam ponuja množice najrazličnejših interpretacij, ki kažejo mnogotere plati stanovanjskih skupnosti. Spoznanje posedovanja potenciala spodjedanja družbeno dominantno sprejetega in hkrati posrkanosti v obstoječo hegemonijo zahteva zavedanje dejstva, da WG-ji ob poskusu enoznačne kategorizacije neprestano vijugajo med absolutnimi kategorijami hegemonskega in kontrahegemonskega ter s tem pripomorejo k relativizaciji le-teh.

V preigravanju učinkov stanovanjskih skupnosti na družbeno-strukturni ravni in ravni mikro-perspektive vsakdanjega življenja WG-je beremo kot sredstvo, predmet in povod (ne)vidnih, (ne)slišnih urbanih bojev. Glede na to, da nas WG-ji ne prepričajo niti kot kontrahegemonski niti kot hegemonski pojav, razrešitev rigidnih kategorij ob prevpraševanju stanovanjskih skupnosti vpelje razdelava razlikovanja med kontrahegemonijo in nehegemonijo (Day 2005, 9). Kontrahegemonija s snovanjem ideoloških alternativ nasprotujočih dominantno obstoječemu ter s prizadevanjem za preobračanje družbeno hierarhičnih razmerij moči ohranja logiko hegemonije. Pod nehegemonijo pa razumemo politiko zasledovanja radikalnih družbenih sprememb onkraj prevzemanja oblasti. Nehegemonije se tako brez eksplicitne konfrontacije z družbeno hegemonijo ne zavzemajo za njeno mesto, temveč jo poskušajo zaobiti. Prav s tem pa izzivajo samo bistvo logike

hegemonije (Day 2005, 9). Tovrstne neopažene politike vsakdanjega življenja in transformacije na individualni ravni (Melucci v Day 2005, 69-70) se namreč manj zanimajo za spremembo vsebine obstoječih oblik dominacije in neenakosti, temveč mimo le-teh kreirajo alternative obstoječim oblikam dominacije (Day 2005, 10). Nehegemonske pojave bi tako lahko označili za neeksplicitne, nezavestne, nenamerne, nedominantne in nenasilne tihe revolucije brez spektakla.

V bivanju v stanovanjskih skupnostih tako prepoznamo nevidne emancipatorne prakse vsakdanjega odpora, ki ne išče celostne rekonstrukcije obstoječega reda preko revolucionarnih sredstev, temveč je zgolj znanilec delnega spodjedanja logike družbene hegemonije (Day 2005, 69–70). Z le-tem pa se nam odpira možnost kategorizacije WG-jev med družbene nehegemonije. Kajti v izognitvi imperativu snovanja ideoloških alternativ obstoječemu in imperativu absolutnega izstopa iz družbenega *mainstream-a* v WG-jih prepoznamo potencial vsakdanjih praks, ki neeksplicitno, nenamerno, nezavestno, uspešno/neuspešno tematizirajo, razkrivajo in presegajo meje dominantno sprejetega. Zaradi njihove neopozijske drže jim vsekakor ni mogoče pripisati apolitičnosti, temveč anti-političnost, v kateri konsenz iščejo od spodaj navzgor, gredo preko mej obstoječega (Holloway 2005) in se tako vključujejo v afirmacijo novega.

5 LITERATURA

1. Behring, Karin in Ilse Helbrecht. 2003. Mieter oder Selbstnutzer in Europa? Ursachen der unterschiedlichen Eigentümerquoten in ausgewählten europäischen Staaten. *Informationen zur Raumentwicklung* (6): 343–353.
2. Berlin.de. Das offizielle Hauptstadtportal. 2015. *Mietbremse: Regelungen, Änderungen, Ausnahmen*. Dostopno prek: <http://www.berlin.de/special/immobilien-und-wohnen/mietrecht/3793279-739654-mietpreisbremse-regelungen-aenderungen-a.html> (9. junij 2015).
3. *Berliner Morgenpost*. 2014a. KulturNews, 25 (8. januar).
4. --- 2014b. Wohngemeinschaften auf Zeit, 29 (11. januar).
5. --- 2015. Berliner helfen, 9 (3. januar).
6. Bernt, Matthias, Britta Grell in Andrej Holm, ur. 2013. *The Berlin Reader. A Compendium on Urban Change and Activism*. Bielefeld: transcript Verlag (urban studies).
7. Bieri, Sabine. 2012. *Vom Häuserkampf zu neuen urbanen Lebensformen. Städtische Bewegungen der 1980er Jahre aus einer raumtheoretischen Perspektive*. Bielefeld: transcript Verlag (Urban Studies).
8. Blokland, Talja. 2012. Blaming Neither the Undeserving Poor Nor the Revanchist Middle Classes: A Relational Approach to Marginalization. *Urban Geography* 33 (4): 488–507.
9. Day, Richard J. F. 2005. *Gramsci is Dead: Anarchist Currents in the Newest Social Movements*. Toronto: Pluto Press.
10. *Deutsche Welle*. Dostopno prek: <http://www.dw.de> (5. februar 2015).

11. Dillabough, Jo-Anne in Jacqueline Kennelly. 2010. *Lost Youth in the Global City: Class, Culture, and the Urban Imaginary (Critical Youth Studies)*. London: Routledge.

12. Duncombe, Stephen. 2002. *Cultural Resistance Reader*. London, New York: Verso.

13. Earley, Fionnuala. 2004. What Explains the Differences in Homeownership Rates in Europe? *Housing Finance International* September 2004: 25–30.

14. Feil, Johannes. 1972. Familie ohne Alternative. V *Wohngruppe, Kommune, Großfamilie: Gegenmodelle zur Kleinfamilie. Kollektive Erfahrungsberichte*, ur. Johannes Feil, 20–37. Hamburg: Rowohlt.

15. Harvey, David. 1989. From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. V *The Blackwell City Reader*, ur. Gary Bridge, 456–463. Oxford: Willey-Blackwell.

16. Häußermann, Hartmut in Walter Siebel. 2000. *Soziologie des Wohnens: Eine Einführung in Wandel und Ausdifferenzierung des Wohnens*. Weinheim, München: Juventa Verlag.

17. Häußermann, Hartmut, Andrej Holm in Daniela Zuzner. 2002. *Stadterneuerung in der Berliner Republik. Modernisierung in Berlin-Prenzlauer Berg*. Opladen: Leske+Budrich.

18. Heeg, Susanne in Marit Rosol. 2007. Neoliberale Stadtpolitik im globalen Kontext. Ein Überblick. *PROKLA. Zeitschrift für kritische Sozialwissenschaft* 149, 37 (4): 49–509.

19. Heeg, Susanne. 2013. Wohnungen als Finanzlage. Auswirkungen von Responsibilisierung und Finanzialisierung im Bereich des Wohnens. *Sub/urban. Zeitung für kritische Stadtforschung* (1): 75–99.

20. Helbrecht, Ilse in Tim Geilenkeuser. 2010. Homeownership in Germany: retirement strategies of households in a tenant society. *Teorija in praksa* 47 (5): 975–993.

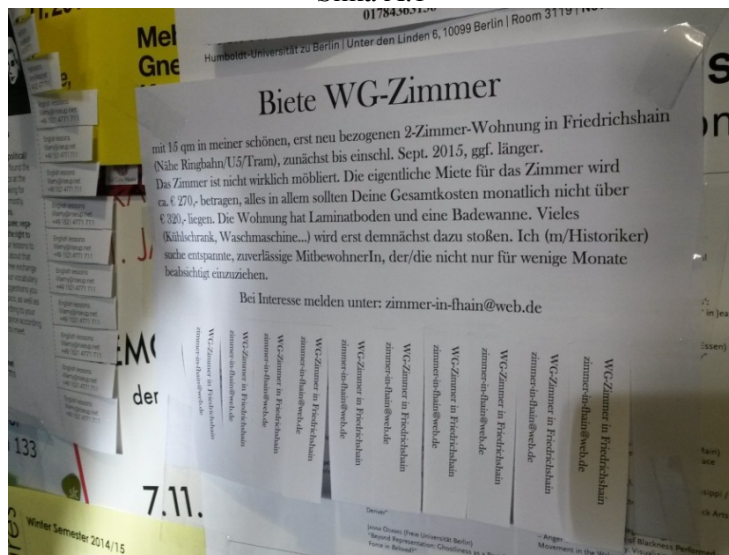
21. Holloway, John. 2002. *Change the World Without Taking Power: The Meaning of Revolution Today*. Toronto: Pluto Press.
22. Holm, Andrej in Armin Kuhn. 2010. Häuserkampf und Stadterneuerung. *Blätter für deutsche und internationale Politik* 3 (19): 107–115.
23. Holm, Andrej. 2010. *Wir Bleiben Alle! Gentrifizierung – Städtische Konflikte um Aufwertung und Verdrängung*. Münster: UNRAST-Verlag.
24. --- 2014a. Gentrifizierung – mittlerweile ein Mainstreamphänomen? *Informationen zur Raumbewachtung* (4): 471–483.
25. --- 2014b. *Mieterwahnsinn. Warum Wohnen immer teurer wird und wer davon profitiert*. München: Knaur.
26. --- 2014c. Intervju z Andrejem Holmom. Berlin: interno gradivo.
27. Jesse, Eckhard. 2008. Das Jahr 1968 und die Bürgerbewegung in der DDR. *Forschungsjournal NSB* 21 (3): 87–94.
28. Johansson, Thomas in Philip Lalander. 2012. Doing resistance – youth and changing theories of resistance. *Journal Of Youth Studies* 15 (8): 1078–1088.
29. Kavčič, Matic. 2012. Utemeljena teorija: kratek vpogled v epistemološka izhodišča in predstavitev t.i. Grounded Theory. V *Kvalitativno raziskovanje v interdisciplinarni perspektivi*, ur. Frane Adam, 163–174. Ljubljana: Irsa.
30. Kähler, Kristian in Andreas Wilcke. 2014. *Wem gehört die Stadt?* Berlin: interno gradivo.
31. Korczak, Dieter. 1979. *Neue Formen Des Zusammenlebens: Erfolge Und Schwierigkeiten Des Experiments“ Wohngemeinschaft.* Frankfurt am Main: Fischer.

32. Kürten, Jochen. 2014. Generationenkomödie: Wir sind die Neuen. *Deutsche Welle*, 16. julij 2014. Dostopno prek: <http://www.dw.de/generationenkom%C3%B6die-wir-sind-die-neuen/a-17786725> (9. marec 2015).
33. Marquardt, N., H. Füller, G. Glasze in R. Pütz. 2013. Shaping the Urban Renaissance: New-build Luxury Developments in Berlin. *Urban Studies* 50 (8): 1540–1556.
34. Mayer, Margit. 2011. Recht auf die Stadt-Bewegungen in historisch und räumlich vergleichender Perspektive. V *Initiativen für ein Recht auf Stadt. Theorie und Praxis städtischer Aneignungen*, ur. Andrej Holm in Dirk Gebhardt, 53–78. Hamburg: VSA Verlag.
35. Nist, Joab. 2014. *Wir duschen am liebsten nackt. Die witzigsten WG-Anzeigen*. München: Goldmann.
36. Russell, Ruby. 2015. Berlin becomes first German city to make rent cap a reality. *The Guardian*, 1. Junij 2015. Dostopno prek: <http://www.theguardian.com/world/2015/jun/01/rent-cap-legislation-in-force-berlin-germany> (9. junij 2015).
37. Sandlin, A. Jennifer. 2007. Popular Culture, Cultural Resistance, and Anticonsumption Activism; An Exploration of Culture Jamming as Critical Adult Education. *New Directions for Adult and Continuing Education* (115): 73–82.
38. Schmid, Christian. 2011. Henri Lefebvre und das Recht auf die Stadt. V *Initiativen für ein Recht auf Stadt. Theorie und Praxis städtischer Aneignungen*, ur. Andrej Holm in Dirk Gebhardt, 25–52. Hamburg: VSA Verlag.
39. Schulte Westenberg, Gertrud in Matthias Coers. 2014. *Mietrebelln. Widerstand gegen den Ausverkauf der Stadt*. Berlin: interno gradivo.
40. Siegfried, Detlef. 2008. *Sound der Revolte: Studien zur Kulturrevolution um 1968*. Weinheim, München: Juventa Verlag.

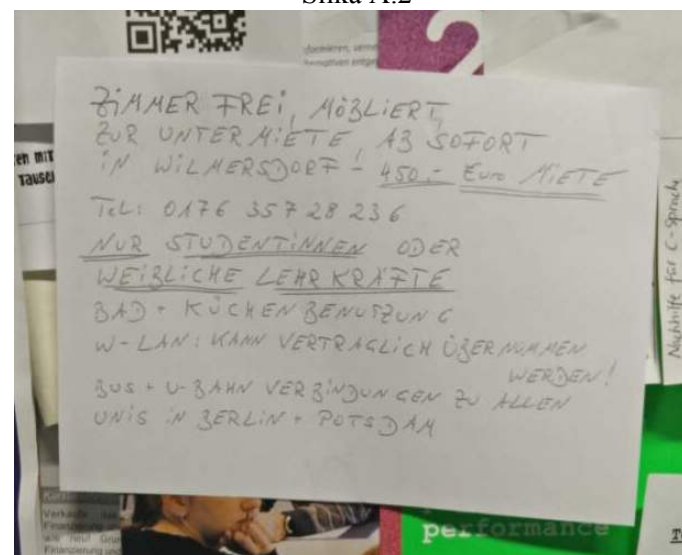
41. Silomon-Pflug, Felix in Susanne Heeg. 2013. Neoliberale Neuordnung städtischer Verwaltungen am Beispiel des Liegenschaftsfonds Berlin. *Geographische Zeitschrift* 101 (3–4): 184–200.
42. *Spiegel Online*. Dostopno prek: <http://www.spiegel.de> (5. februar 2015).
43. *Tip Berlin*. Dostopno prek: <http://www.tip-berlin.de> (5. februar 2015).
44. Ulrich, Paul. 2014. Sozialbericht 2013. Immer mehr Berliner von Armut bedroht. *Berliner Zeitung*, 26. februar 2014. Dostopno prek: <http://www.berliner-zeitung.de/berlin/sozialbericht-2013-immer-mehr-berliner-von-armut-bedroht,10809148,26353654.html> (17. januar 2015).
45. Westhoff, Ralf. 2014. *Wir sind die Neuen*. Berlin: interno gradivo.
46. *WGcompany*. Dostopno prek: <http://wgcompany.de> (14. marec 2015).
47. *WG-Gesucht.de*. Dostopno prek: <http://www.wg-gesucht.de> (14. marec 2015).
48. Wikipedia. 2014. *Wohngemeinschaft*. Dostopno prek: <https://de.wikipedia.org/wiki/Wohngemeinschaft> (12. december, 2014).
49. Wikiwörterbuch. 2014. *Wohngemeinschaft*. Dostopno prek: <https://de.wiktionary.org/wiki/Wohngemeinschaft> (12. december, 2014).
50. Wonneberger, Eva. 2011. *Neue Wohnformen – Neue Lust auf Gemeinsinn?* Ravensburg: Springer VS.

PRILOGA A: Fotografski esej: Metoda *street-reading-a* oz. branja ulic

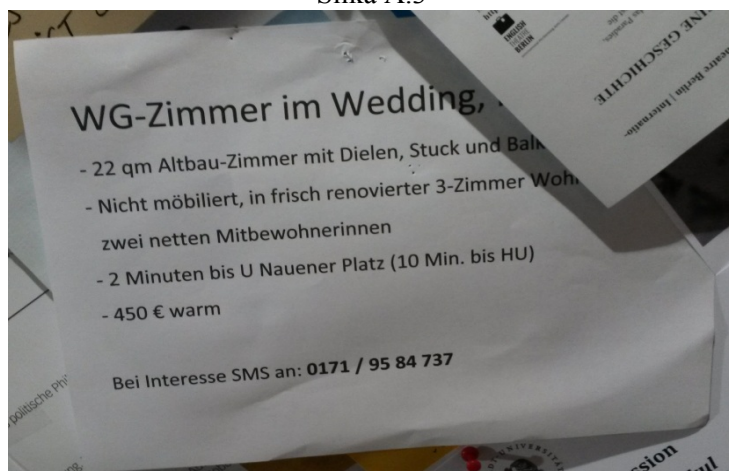
Slika A.1

Slika A.2

Slika A.3

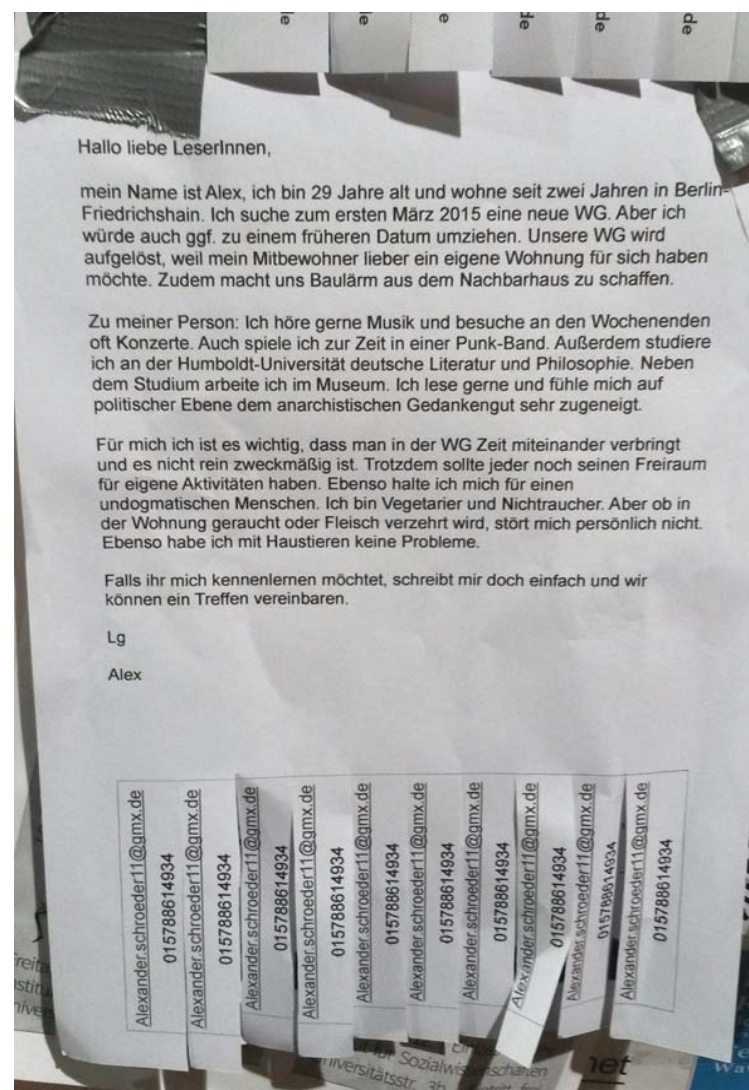

Slika A.1, Slika A.2, Slika A.3:

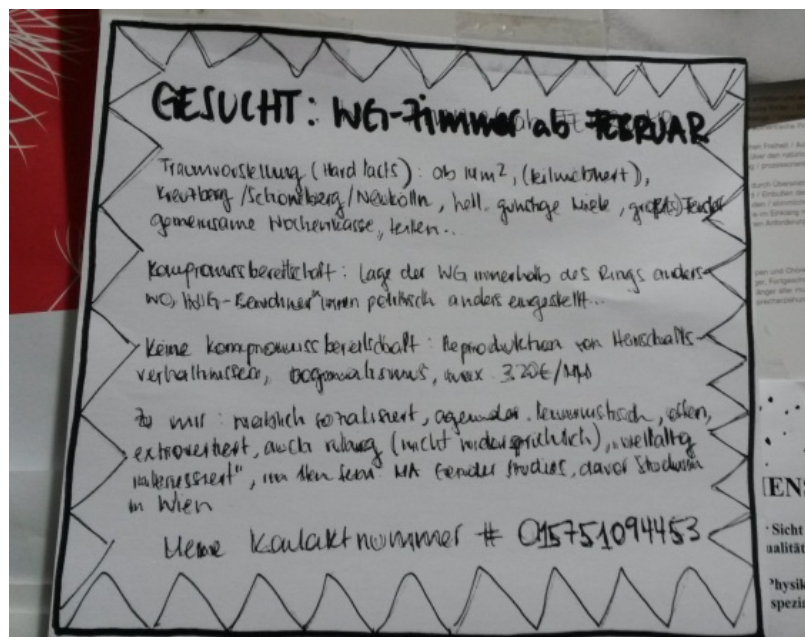
Primeri oglasov iskalcev/-k novih WG-sostanovalcev/-k. Ilustracija suhoparnega naštevanja zgolj osnovnih podatkov o opremljenosti, lokaciji in ceni oddajane sobe.

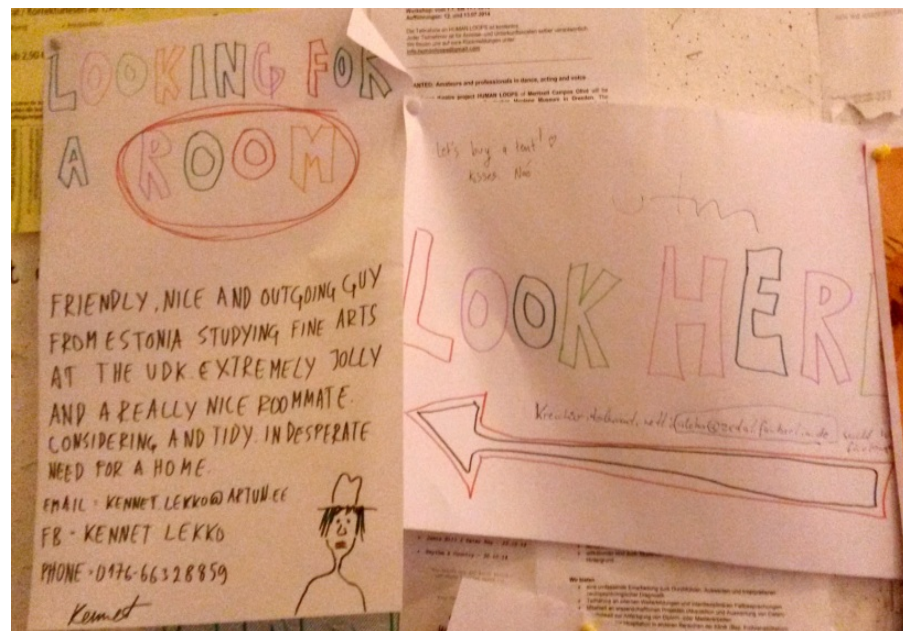
Slika A.4: Vizualno dodelan oglas iskalca WG-sobe z ilustracijami njegove prilagodljive in atraktivne osebnosti.

Slika A.5: Oglas samooklicanega nedogmatičnega, a anarhistično orientiranega iskalca WG-sobe.

Slika A.6: *Agender* iskalka WG-sobe, ki ne pristaja na bivanje v »dominantnih razmerij moči reproducirajočih okoljih«.

Slika A.7: Oglas obupanega iskalca novega doma v Berlinu. »In desperate need for a home.«

Slika A.8: *Sticker*, ki študente/-ke poziva k udeležbi na demonstracijah.
»13 povpraševanj na uro za WG-sobo?!«.

Slika A.9: Letak WG-posredovalnice WG-Gesucht.de.

PRILOGA B: Fotografski esej: Vizualna analiza stanovanja WG-ja na Karl-Marx-aleji

Slika B.1: Vhodna vrata.

Polepljena s skupinskimi slikami članov/-ic WG-ja, izvodom obvestila sstanovalcem v bloku o namenu izvedbe rojstnodnevne zabave ter trofejnim pritožnim pismom sosedov zaradi preglasnega *flat-partija*.

Slika B.2: Sporočilca na hodniku.

Poskusi izogibanja neposredni komunikaciji med sstanovalci/-kami v WG-ju.

Slika B.3: Regal za čevlje.

Ilustracija razdeljenosti skupnih prostorov na manjše otoke nedotakljive osebne lastnine.

Slika B.4: Večnamenski skupinski prostor (hodnik).

Slika B.5: WG-koledar.
Kot način in sredstvo upravljanja skupnega bivanja in organiziranja skupnih aktivnosti.

Slika B.6: Deska zbiranja skupnih spominov in izražanja svetovnih nazorov članov/-ic WG-ja.

Slika B.7: Hodnik po WG-partiju.

Slika B.8: Stenska dekoracija v kuhinji. Platforma namenjena kritični evalvaciji družbeno obstoječega.

Slika B.9

Slika B.10

Slika B.11

Slika B.9: Kuhinjski pult in glede na število članov/-ic WG-ja neustrezno opremljena jedilnica. (Odsotnost zadostnih sedišč).

Slika B.10: Sporočilno okrašene kuhinjske površine.

Slika B.11: Fotografsko notiranje skupnih momentov sstanovalcev/-k v WG-ju.

Slika B.12: Stenska pobarvanka na stranišču.
Skupna aktivnost članov/-ic WG-ja s straniščne školjke.

Slika B.13: Kozarec zobnih ščetk WG-stanovalcev/-k.